
NGAAHI AKONAKI 'A E KAUPALŌFITA MO'UÍ

TOHI FAKAHINOHINO 'A E FAIAKÓ • LĒSONI FAKALOTU 333

Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palōfita Mo'uí Tohi Fakahinohino 'a e Faiakó

Lēsoni Fakalotu 333

© 2004 'e he Siasi 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní
Ma'u 'a e Totonu Fakalao Kotoa pē
Paaki 'i he 'Iunaiteti Siteiti 'o 'Ameliká
Fakangofua he lea faka-Pilitāniá: 5/86
Fakangofua ke liliú: 5/86
Ko Hono Liliu 'o e *Teachings of the Living Prophet: Instructor's Guide*
Tongan

Fakahokohoko 'o e Tohi

Talamu'aki	v	Vahe 9	Ko e Tau'ataina ke Filí mo e Talangofuá	15	
Vahe 1	Talateú	1	Vahe 10	'Oku 'UHINGA Ki he Hā Ke Poupou'í ha Palōfita?	17
Vahe 2	Ko e Hā 'a e Kau Palōfita, Kau Tangata Kikite mo e Kau Tangata Ma'u Fakahā?	3	Vahe 11	Ko e Ngaahi Nunu'a 'o e Muimui pe Fakafisinga'í 'o e Kau Palōfitá	19
Vahe 3	Ko e Palōfita Mo'uí	5	Vahe 12	Ko e Taumu'a mo Hono Mahu'inga 'o e Ngaahi Konifelenisi 'a e Siasí	21
Vahe 4	Ko e Palōfita Mo'uí mo e Folofolá	7	Vahe 13	Ko e Founga Hono Vakai'í mo Faka'aonga'í 'o e Ngaahi Lipooti 'o e Konifelenisi	22
Vahe 5	Ko e Kau Palesitenisí 'Uluakí	9			
Vahe 6	Ko e Kōlomu 'o e Toko Hongofulu Mā Uá	10			
Vahe 7	Ko e Fakahokohoko 'i he Kau Palesitenisí	12			
Vahe 8	Ko e 'Ilo Totonú: Ko ha Malu'í mei he Takihala'í	13			

Talamu'akí

Ko e Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palōfita Mo'uí, ko ha kalasi makehe ia 'oku fakatefito 'i he ngaahi akonaki 'a e kau palōfita mo'uí 'o e siasi mo'uí. 'Oku fakataumu'a e kalasi ni ke tokoni'i ai e fānau akó ke nau 'ilo'i 'oku hokohoko atu pē hono fakafehokotaki mai 'e he 'Otuá 'a 'ene ngaahi fakakaukāu mo hono finangaló ki he'ene fānau 'i he funga māmaní pea 'oku 'i ai ha kau palōfita mo'uí 'i he māmaní 'oku nau kei ma'u fakahā.

'Oku 'i ai ha ngaahi vahe 'e hongofulu mā tolu 'i he tohi fakahinohino 'a e faiakó, 'a ia 'oku nau fehokotaki kinautolu mo e ngaahi vahe 'e hongofulu mā tolu 'i he *Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palōfita Mo'uí* (tohi lēsoni 'a e fānau akó 'i he Lēsoni Fakalotu 333, 1982). 'Oku 'i he vahe takitaha 'a e ngaahi me'a ko 'ení:

Kaveinga Ako'i: 'Oku hanga 'e he ki'i fakamatala ko 'ení 'o fakanounou'i mai e tefito'i fakakaukāu 'oku totonu ke 'ilo 'e he fānau akó.

Ngaahi Sīpingá: 'Oku 'i he kongā ko 'ení ha ngaahi sīpinga 'o e ngaahi me'a 'oku totonu ke ako'i 'i he lēsoni. 'Oku totonu ke tokoni atu ia ki ho'o teuteu 'o e lēsoni ka 'oku 'ikai totonu ke ne fakangatangata 'e ia ho'o mohu founḡá, 'i ha fa'ahinga founḡa pē.

Ngaahi Fokotu'u ki Hono Ako'i. 'Oku 'i he kongā ko 'ení ha ngaahi fakakaukāu pe ngaahi founḡa fakafaiako kehekehe 'e lava ke ke faka'aonga'i ke teuteu'i'aki ho'o lēsoni. 'Oku 'ikai 'oatu 'a e ngaahi fakakaukāu ia 'i ha fakahokohoko pau. 'Oku fakataumu'a pē ia ke fokotu'u atu kiate koe ha ngaahi fakakaukāu kehekehe 'e lava ke ke fili mei ai ki hono ako'i 'o e vahe ko iá.

'Oku 'i ai ha ma'u'anga tokoni 'e tolu 'o e kalasi ko 'ení:

Tohi lēsoni 'a e fānau akó. Kuo teuteu'i ha tohi lēsoni ma'á e fānau ako 'i he kalasi ko 'ení ke tokoni ki hono fakamahino'i ki he fānau akó 'a 'enau fetu'utaki mo e kau palōfita mo'uí pea mo ha ngaahi tefito'i fakakaukāu 'e ni'ihi 'o fekau'aki mo e fatongia pea mo e ngaahi faingamālie 'o e kau palōfita mo'uí. 'Oku totonu ke faka'aonga'i ia ke hoko ko ha talamu'aki 'i he ako ki he ngaahi me'a 'oku lolotonga ako'i mai 'e he kau palōfitá. 'Oku totonu ke ke ako'i 'a e nāunau 'oku ma'u 'i he vahe 1–12 'i he tohi lēsoni 'a e fānau akó 'i he kongā ki mu'a 'o e kalasi kae lava ke faka'aonga'i e toenga 'o e kalasi he ako ki he ngaahi akonaki tonu 'a e kau palōfitá.

Fakamatala konifelenisi fakamuimuitahá. Neongo 'oku mahu'inga fau 'a e ngaahi akonaki kotoa pē 'a e Kau Taki Mā'olunga 'o e Siasí, ka 'oku totonu ke ako pē 'e he fānau akó 'a e ngaahi akonaki 'a e Kau Palesitenisi 'Uluaki mo e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá 'i he kalasi ko 'ení. 'Ai ke lava 'o ma'u 'e he fānau akó 'a e ngaahi tatau 'o e ngaahi fakamatala konifelenisi fakamuimuitahá, 'o hangē ko ia 'oku hā 'i he *Liahoná*. Poupou'i kinautolu ke nau fakatau ha'anau tatau ke nau ako ia he tuku 'a e kalasi pea faka'ilonga'i ia ki hano faka'aonga'i he kaha'ú. 'Oku 'i he vahe 13 'o e tohi fakahinohino 'a e faiakó ha ngaahi fokotu'u ki he founḡa ke ako'i ai e fānau akó ke nau vakavaki'i lelei 'aki e ngaahi fakamatala konifelenisi.

Kaveinga Ako’í

‘Oku totonu ke ‘ilo ‘e he fānau akó ‘a e ngaahi lelei lahi ‘oku ma’u mei hono ako ‘o e ngaahi lea ‘a e kau palōfita ‘i onopōnī.

Ngaahi Sīpingá

- A. ‘Oku tau fehanganhangai mo ha ngaahi faingata’a mo ha ngaahi palopalema lalahi ‘i he māmaní he ‘ahó ni.
- E. Kuo uiui’i ‘e he ‘Otuá ha kau palōfita he ngaahi ‘aho kimui ní, ‘o hangē pē ko ia ‘i he kuonga mu’á, ke ‘omi ai ha tākiekina mo ha fakahinohino ki he’ene fānau.
- F. ‘Oku faitāpuekina ‘a kinautolu ‘oku ako mo tala-ngofua ki he ngaahi akonaki ‘a e palōfita mo’uí.

Ngaahi Fokotu’u Ki Hono Ako’í

- ‘Omi ha ngaahi fakamatala mei ha ngaahi nusi-pepa mo ha ngaahi makasini pe ngaahi lipooti ‘o ha ongoongo mei he televisoné mo e letioó ke fakatātā-‘aki e ngaahi palopalema lalahi ‘oku lolotonga fehanganhangai mo e kakaí.
- Fehu’i ange ki he fānau akó pe ko e hā ‘a e me’a ‘oku nau ongo’i ‘oku hoko ko e faingata’a lahi taha ‘i hotau kuongá. ‘E lava ke hiki he palakipoé ‘a e ngaahi tali ‘a e fānau akó. Hili hono fakaha’a ‘i mai ‘e he fānau akó ‘enau ngaahi fakakaukau, peá ke fehu’i ange pe ko e hā ‘a e me’a ‘oku nau ongo’i ‘oku hoko ko ‘etau fiema’u vivili tahá.

*Ngaahi Faingata’a
he ‘aho ní*

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

} Ko ‘etau fiema’u vivili tahá ke tau ongo’i mo talangofua ki he le’o ‘o e palōfita mo’uí.

- Mou alea’i mo e fānau akó ‘a e lea na’e fai ‘e ‘Eletā Hiu B. Palauni ‘i he kongá 1-1 ‘o e tohi lēsoni ‘a e fānau akó. ‘E lava ke ke fakatefito ‘a e fealēlea’aki ‘i he lea faka’osi ‘a e fakamāu: “ ‘E Misa Palauni, kuo te’eki ai ha taimi ‘i he hisitōlia ‘o e māmaní ‘e fie ma’ua lahi taha ai e le’o ‘o e ‘Otuá, ‘o hangē ko ia he taimi ní.” (*The Profile of a Prophet*, Brigham Young University Speeches of the Year [Provo, 4 Oct. 1955], p. 5).

Na’e hoko e me’á ni ki mu’a he Tau Lahi ‘a Māmani Hono II. Ko e hā hono ‘uhinga ‘oku kaungatonu ai ‘eni he taimí ni ‘o lahi ange ia he taimi ko iá?

- Fehu’i ki he fānau akó pe te nau lava ‘o talaatu e hingoa ‘o e Kau Palesitēni ‘o e Siasí ‘i he kuonga ní ‘i honau fakahokohoko totonú. Fakamahino’i ange ko ha kuonga fakafiefia ‘eni ke tau mo’ui ai he māmaní. Neongo ko ha taimi ‘eni ‘oku hulutu’a ai e angahalá mo e feke’ike’í, ka ko ha taimi foki ia ‘oku ‘i ai ha kau palōfita mo’ui ‘oku nau tataki mo fakahinohino’i e ngāue ‘a e ‘Eiki. Kuo fe’unga mo ha kau tangata ‘e toko valungofulu mā fitu kuo nau ngāue ‘i he kōlomu ‘o e Kau ‘Aposetolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá, talu mei hono uiui’i ‘o e fuofua kōlomú ni ‘i he ‘aho 14 ‘o Fēpueli 1835 ‘o a’u mai ki he faka’osinga ‘o e 1985.

- Fakakaukau’i fakataha mo e fānau akó ha ngaahi sīpinga mei he folofolá ‘o ha kakai ne nau ‘i ha tū-kunga fakamamahi pea ‘ikai lava ke nau fakalelei’i ‘enau ngaahi palopalemá ‘iate kinautolu pē.

Fakamahino’i ange na’e makatu’unga pē ‘i he tokoni ‘a e ‘Eiki ‘a ‘enau malava ko ia ke nau ngāue ‘o lava’i lelei e palopalemá.

‘Ekesōtosi 7–12. Na’e tukuange ‘a e kau ‘Isilelí mei he pōpula ki ‘Isipité.

‘Ekesōtosi 14. Tataki mai ‘o e kau ‘Isilelí ‘i he Tahī Kulukulá.

Fakamaau 6–8. Na’e tokoni’i ‘e Kitione ‘a e kau ‘Isilelí ke nau ikuna’i ‘a e kau Mitiané.

2 Ngaahi Tu’i 5. Na’e fakamo’ui ‘a e kilia ‘o Neamaní.

2 Ngaahi Tu’i 6:8–23. Ko hono tokoni’i ‘e ‘Ilaisa ‘a ‘Isileli ke nau hao mei he kau tau Siliá.

2 Ngaahi Tu’i 19:14–36. Ko hono fakahaofi ‘e he ‘Eiki ‘a Selusalema mei he kau ‘Asiliá.

‘Ēseta 4–8. Ko e hanga ‘e he tui ‘a ‘Ēseta ki he ‘Otuá ‘o fakahaofi hono kakaí.

Taniela 1. Ko hono poupou’i ‘o Taniela mo hono ngaahi kaungāme’a ‘i he’enau fakafisi ke kai e me’akai ‘a e tu’i.

Taniela 3. Ko hono fakahaofi ‘e he ‘Otuá ‘a Setaleki, Mēsake mo ‘Apitenikō mei he fōnise afí.

Taniela 6. Ko hono fakahaofi ‘o Taniela mei he ‘ana ‘o e fanga laioné.

3 Nīfai 1. Ko hono fakahaofi ‘o e kau Nīfai angatonú mei hono faka’auhá ‘e he faka’ilonga ‘o e ‘alo’i ‘o e Fakamo’uí.

Tokoni ke mahino ki he fānau akó ‘a e ngaahi tefito’i mo’oni ko ‘ení:

1. ‘Oku ‘ofa ‘a e ‘Otuá ki he’ene fānau kotoa.
2. ‘Oku tatau pē ‘a e ‘Otuá ‘i he ‘aneafí, ‘ahó ni pea ta’e ngata.
3. ‘Oku fakahaofi mo malu’i ‘e he ‘Eiki ‘a hono kakaí ‘i he kuongá ni ‘o hangē ko ia na’á ne fakahoko ‘i he kuo hilí.

■ Lau pea mou alea'i mo e fānau akó 'a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 1:17–23. Ko e hā hono 'uhinga ne uiui'i ai 'e he 'Otuá 'a Siosefa Sāmita ke hoko ko ha palōfitá? Ko e hā e ola 'o e ui ko iá?

■ Mou alea'i 'a hono mahu'inga 'o e lea 'a 'Eletā Sipenisā W. Kimipolo 'o fekau'aki mo e konifelenisi lahi 'oku ma'u 'i he kongā 1-2 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó.

■ 'I he lea ko 'eni na'e fai 'e Palesiteni Melioni G. Lomenií, na'á ne toe lea'aki ai ha lea na'e fai 'e Ketí Uolohami, 'a ia na'e Sekelitali-Seniale 'i he Pule'anga Fakatahatahá. Lau 'a e lea ko iá ki he fānau akó pea mou alea'i 'a e tokoni 'oku fai 'e he kau palōfita mo'ui ki he'etau fekuki ko ia mo e ngaahi taimi faingata'a 'oku tau mo'ui aí.

“'Oku 'ikai ke u loto ke fakapuliki . . . 'a 'eku tokanga lahi ki he tūkunga 'oku hoko 'i he māmaní, 'a ia ko ha me'a 'oku ou hoha'a tatau ki ai mo e kakai tokanga 'i he feitu'u kotoa pē. 'Oku meimei ke 'i ai ha mahino tatau

ki he feitu'u 'oku tataki kitautolu ki ai 'e he ngaahi fakalalaka 'o hotau kuongá, 'a ia ko ha ongo'i hoha'a 'i he me'a 'oku 'ikai ke tau 'ilo'i kakato pe lava ke pule'i. 'I he kotoa 'o e ngaahi fakamahamahaló 'o fekau'aki mo e tūkunga 'o e kaha'ú, pea ko e kongā lahi 'o kinautolu 'oku fakamamahi, 'oku hoko mai ai ha ongo'i taumu'avalea mo fakamamahi 'a ia 'okú ne fakahoha'asi mo'oni au. 'Oku 'ikai ko ha me'a fo'ou 'eni ia. Kuo lahi fau e ngaahi kikite fakalilifu ki mu'a kuo hoko ko ha faka'ilonga 'o e ngaahi kuonga 'o e liliú mo e mafulí 'i he sosaieti 'o e tangatá. Ko e me'a 'oku fo'ou, ko e loloto mo e lahi ko ia 'o e ngaahi palopalema 'oku fakautuutu ai e ongo'i hoha'a ko 'eni. . . .

“'Oku 'ikai ko ha ki'i falukunga kakai toko si'i pē 'eni 'oku fehangahangi mo e faingata'a ko iá—ka ko e fa'ahinga kotoa pē 'o e tangatá.’ (United Nations General Assembly address, 30 Aug. 1974; italics added.)” (“Guidance of the Holy Spirit,” *Ensign*, Jan. 1980, p. 2.)

Ko e Hā 'a e Kau Palōfita, Kau Tangata Kikite mo e Kau Tangata Ma'u Fakahā?

Vahe 2

Kaveinga Ako'í

'Oku totonu ke mahino ki he fānau akó 'oku 'i ai ha fatongia mahu'inga 'o e kau palōfita, kau tangata kikite mo e kau tangata ma'u fakahaá 'i hono langa 'o e pule'anga 'o e 'Otuá he māmaní.

Ngaahi Sīpingá

- A. 'Oku 'uhinga e ngaahi fo'i lea ko e *palōfita*, *tangata kikite* mo e *tangata ma'u fakahaá* ki he ngaahi me'afuaki fakalaumālie makehe 'oku foaki mai 'e he 'Otuá ki he tangatá.
- E. 'Oku fili 'e he 'Otuá 'a kinautolu 'okú ne foaki ki ai e ngaahi me'afuaki ni peá ne foaki ki te kinautolu 'a e mafai ke nau fakafofonga 'i ia 'i he māmaní.
- F. 'Oku fakahinohino 'i mai 'e he Palesiteni 'o e Siasí 'a hono faka'aonga 'i 'o e ngaahi me'afuaki ko 'ení 'e he tangatá 'i he māmaní.
- H. 'Oku fokotu'u 'a e Kau Palesitenisí 'Uluakí mo e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá ke nau hoko ko e kau palōfita, kau tangata kikite mo e kau tangata ma'u fakahā.

Ngaahi Fokotu'u Ki Hono Ako'í

■ Faka'aonga 'i 'a e ki'i sivi ko 'ení ke 'ilo'i ai e lahi 'o e 'ilo 'a e fānau akó ki he ngaahi fo'i lea ko e *palōfita*, *tangata kikite*, *tangata ma'u fakahā* pea mo e *folofola 'a e 'Otuá*. Tohi 'i e ki'i sivi 'i ha milemila 'o e mīsini faka'atalahi (overhead transparency) pe 'i he palakipoé, ki mu'a pea toki ha'u e fānau akó ki he kalasí. Tokoni ke fakakakato 'e he fānau akó 'a e ki'i sivi pea mou alea 'i e me'a takitaha 'i ho'omou fakahoa kinautolú.

'E lava ke tokoni atu e ngaahi faka'uhingá ni ke mou alea 'i mo e fānau akó 'a e ki'i sivi:

Ko e *palōfita* ko ha taha 'okú ne 'ilo'i ko e Kalaisí 'a Sisū 'a ia ko e 'alo 'o e 'Otuá, 'i ha fakahā fakalaumālie 'oku fakafou mai he Laumālie Mā'oni'oni (vakai, Fakahā 19:10).

Ko e *tangata ma'u fakahaá* ko ha taha 'okú ne ma'u ha fakahā mei he 'Eiki peá ne fakahoko atu e ngaahi mo'oni kuó ne ma'u ki ha taha kehe.

Ko e *tangata kikite* ko ha palōfita kuo fili pea fakanofu ke ne faka'aonga 'i 'a e 'Ulimí mo e Tumemí (vakai, Mōsaia 8:13; 28:13–16; Siosefa Sāmīta 2:35).

'Oku lahi e ngaahi 'uhinga 'o e *folofola 'a e 'Otuá*:

1. Ko e ngaahi fakahā 'oku 'omi 'e he 'Otuá 'o fakafou mai 'i he'ene kau palōfita 'oku ui ia ko e ngaahi folofola 'a e 'Otuá (vakai, Ngāue 7:38; T&F 124:126).
2. Ko e kau tangata ko ia 'oku nau ma'u e ngaahi fakahā ma'a e kakai 'oku tatau kinautolu mo e folofola 'a e 'Otuá (vakai, 1 Pita 4:11).
3. Ko e potu toputapu kotoa pē 'oku ma'u ai 'a e ngaahi folofola 'a e 'Otuá, 'oku ui ia ko e folofola'anga [pe potu mā'oni'oni] (vakai, 1 Ngaahi Tu'i 6:16; T&F 124:39).

'E lava ke mou lau 'a e ngaahi faka'uhinga 'a 'Eletā Pulusi R. Makongikí 'i he *Mormon Doctrine* (2d ed. [Salt Lake City: Bookcraft, 1965–73], pp. 547, 605, 651, 700–701).

Fakatauhua 'eni:

- a. Palōfita
- e. Tangata kikite
- f. Tangata ma'u fakahā
- h. Folofola pe folofola'anga
 1. (h) Fakahā mei he 'Otuá
 2. (e) Lava ke ne mamata ki he ngaahi me'a 'oku 'ikai mamata ki ai e mata fakakakanó
 3. (a) Ko ha tangata lea 'a e 'Eiki
 4. (a) Taha 'okú ne 'ilo'i 'i he mālohi 'o e Laumālie Mā'oni'oni, ko e Kalaisí 'a Sisū (vakai, Fakahā 19:10.)
 5. (h) Ko e tempalé
 6. (e) Lava ke ne 'ilo'i e ngaahi me'a 'o e kuo hilí, lolotongá mo e kaha'ú
 7. (h) Kau palōfita, kau tangata kikite mo e kau tangata ma'u fakahā
 8. (f) Faka'ilo mai, 'i he tokoni 'a e 'Eiki, ha me'a 'oku ta'e'iloa
 9. (a) Na'e loto 'a Mōsese ke pehē 'a e kakai kotoa pē 'o e 'Otuá (vakai, Nōmipa 11:29.)
 10. (e) Ma'u 'a e totonu ke faka'aonga 'i 'a e 'Ulimí mo e Tumemí (pe fakatonulea)
 11. Taha 'e lava ke hoko ko ha (a) kae 'ikai ko ha (e), ka ko e (e) foki 'oku toe hoko ia ko e (a).

Tokanga ke 'oua na'a ke fu'u faka'auliliki 'i he ki'i sivi ko 'ení. 'Oku fetō'aki mo kehekehe pē 'a hono ngaahi

faka'uhingá mo hono faka'aonga'i 'o e ngaahi leá ni. 'E lava pē ke ma'u 'e ha tangata 'e toko taha 'a e ngaahi uiui'i kotoa ko 'ení 'i he taimi pē 'e taha. Hangē ko 'ení, ko e fo'i lea ko e folofolá 'e lava ke faka'aonga'i ia ki he fo'i fakamatala kotoa pē. Ko e taumu'a 'o e ki'i sivi ko 'ení ke tokoni'i e fānau akó ke nau 'ilo'i e fai-kehekehe 'o e ngaahi fo'i leá.

■ Poupou'i e fānau akó ke nau ako ke 'ilo'i pe ko hai e kau palōfita, kau tangata kikitē mo e kau tangata ma'u fakahā 'i he Siasí he taimi ní. Ko e tokotaha ako kotoa pē 'oku kau ki he kalasí ni 'oku totonu ke ne 'ilo'i e ngaahi hingoa 'o e kau Palesitenisí 'Uluakí mo e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá pea lava ke ne 'ilo'i kinautolu 'o ka ne mamata kiate kinautolu. Koe'uhí ko e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e fakahokohoko 'i he kau Palesitenisí 'oku tau muimui ki ai 'i he Siasí, ko ia 'oku totonu ke 'ilo'i foki 'e he fānau akó 'a e fakahokohoko 'o e kau 'Aposetoló, 'o kamata mei he fuoloa taha 'o e uiui'i 'o a'u ki he tokotaha ne uiui'i fakamuimuitahá.

'E lava ke ma'u 'a e ngaahi fakatātā 'o e Kau Palesitenisí 'Uluakí mo e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, fakataha mo ha fanga ki'i fakamatala fakapiokālahi nounou 'i he Fakalahi ki he Ngaahi Fakatātā 'o e Ongoongoleléi (34740.900). 'E lava ke faka'aonga'i 'a e ngaahi fakatātaá ni 'i ha fealēlea'aki fakakalasi pea fakapipiki ia 'i ha papa fanongonongo 'e lava ke mamata ki ai e fānau akó.

■ Mou alea'i 'a e ngaahi fehu'i 'i he fika 4 'o e kongā 2-7 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó.

■ Faka'aonga'i 'a e fakatātā 'i he kongā 2-6 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó ke fakatātaá 'i 'aki e fetu'utaki 'i he vā 'o e kau palōfitá, kau tangata kikitē mo e kau tangata ma'u fakahaá pea mo e toenga 'o e Kau Taki Mā'olungá. Mou alea'i e lea na'e fai 'e J. Lūpeni Kalake ko e Sí'í, 'i he kongā tatau pē. Tokoni ke 'ilo'i 'e he fānau akó 'oku 'i ai ha uiui'i makehe 'o e Kau Palesitenisí 'Uluakí mo e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá 'i hono ako'i e tokāteline 'o e pule'angá.

Kaveinga Ako'í

'Oku totonu ke 'ilo 'e he fānau akó ko e Palesiteni 'o e Siasi 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní ko e palōfita mo'uí ia ki he māmaní kotoa.

Ngaahi Sīpingá

- A. 'Oku fakamo'oni'í 'e he ngaahi folofola 'oku tali 'e he Siasí na'e talu mei he kamata'angá mo hono fakahā mai 'e he 'Otuá 'a 'ene fakakaukaú mo hono finaló ki he kau palōfita mo'uí.
- E. 'Oku ngāue 'a e kau taki kotoa pē 'o e Siasí 'i he malumalu 'o e mafai mo e fakahinohino 'a e Palesiteni 'o e Siasí.
- F. He 'ikai teitei fakangofua 'e he 'Eikí ke takihala'í 'a e Siasí 'e he'ene palōfitá.

Ngaahi Fokotu'ú Ki Hono Ako'í

- Mou alea'í mo e fānau akó 'a e folofola na'e fai 'e he 'Eikí 'o fekau'aki mo e palōfitá 'i he 'aho na'e fokotu'ú ai 'a e Siasí (vakai, T&F 21:4-6).
- Lau 'a e lea ko ia 'a Palesiteni 'Eselā Tafu Penisoni 'oku hā 'i he konga 3-2 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó. Mou alea'í 'a e 'uhinga 'oku mo'oni ai e lea na'e fai 'e Palesiteni Penisoni. Fehu'í ki he fānau akó pe ko e hā hono 'uhinga 'oku fa'a tukunoa'í ai 'a e kau palōfita mo'uí, kae toutou faka'apa'apa'í pē 'a e kau palōfita ia he kuo hilí. Ko ha ngaahi 'uhinga 'eni 'e malava ke hoko:
 1. Na'e fakahā 'e he kau palōfita he kuo hilí ki he ni'ihí kehé 'a e me'a ke faí pea nau tuhu'í mahino ange honau ngaahi vaivaí. 'Oku fakahā mai 'e he kau palōfita mo'uí 'a e me'a 'oku totonu ke tau fai ke tau fakatomala aí.
 2. Kuo hanga 'e he 'alu 'a e kuongá mo e ngaahi tūkunga 'oku hokó 'o fakamo'oni'í mai e ngaahi lea 'a e kau palōfita ki mu'á.
 3. 'Oku fa'a kole mai 'e he kau palōfita mo'uí he taimi 'e ni'ihí ke tau fai ha ngaahi me'a 'oku faingata'a pea fie ma'u ai ke tau feilaualau'í 'a e ngaahi me'a 'oku tau fiefia aí, hangē ko e ngaahi hiva manakoá, kofu he ākenga fo'ou, taimi 'ataá pea mo e fakafiefiá.

Lau ange 'a e ngaahi tūkunga ko 'eni ki he fānau akó pea kole ange ke nau fakahā atu 'a e me'a 'oku fehālaaki aí:

1. 'Oku loto ha mēmipa 'o e Siasí ke fanongonongo 'i he konifelenisi lahí ha fakahā 'okú ne pehē na'e 'oange kiate ia 'e he 'Eikí 'o fekau'aki mo e teuteu atu ki he ngaahi fakatamaki he kaha'ú.
2. 'Oku talaki 'e ha taha ha fakatonutonu ki he Mata'itofe Mahu'ingá 'o fakatefito 'i ha ngaahi

lekooti na'á ne ma'u hake 'i ha'ane fakatotolo fakasaienisi ki he ngaahi kolo he kuonga mu'á.

3. 'Oku fa'u 'e ha taha ha tohi peá ne fakamatala'í mai ai 'a e me'a 'okú ne ui ko e "tokāteline totonu 'o e Siasí" 'o fekau'aki mo ha me'a 'oku faka'ilongau, 'a ia kuo te'eki ai ke lea 'a e palōfitá pe ko e kau palōfita 'i mu'á 'o kau ki ai.
4. Ko e hanga 'e ha mēmipa 'i ha feitu'u maomaonga-noa 'o e Siasí 'o kamata ke fakanofa 'a e hou'eiki fafiné ki he lakanga fakataula'eikí, 'o fakatefito 'i ha ngaahi "'uhinga tukupau mo filifilimānako."

Mou alea'í 'a e founga totonu 'o e fetu'utakí 'i he Siasí pea mo e founga 'oku fakahoko mai ai 'a e ngaahi fakahā pe ngaahi tu'utu'uni mahu'inga mei he Palesiteni 'o e Siasí ki he kāingalotú. Vakai ki he nāunau 'i he konga 3-5 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó.

- Faka'aonga'í ha sēini folofola ke ako'í'aki e fatongia 'o e palōfita mo'uí. 'Oku lave 'a e sēini folofola ko 'eni ki he palōfita mo'uí 'o hangē ko Mōsesé: Mōsesé 1:3, 6; Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 28:2; 107:91-92.

Mou alea'í 'a e founga 'oku hoko ai 'a Mōsesé ko ha sīpinga 'o e Palesiteni 'o e Siasí he 'aho ní. 'E lava ke tā 'a e fakatāta ko 'eni 'i he palakipoé ke ne fakatāta'í atu 'a e ngaahi me'a 'okú na faitatau aí:

Mōsesé	Palōfita Mo'uí
1. Ma'u 'a e fakahā ke tatakí'aki 'a 'Isileli	1. Ma'u 'a e fakahā ke tatakí 'a e Siasí he 'ahó ni
2. Tatakí 'a 'Isileli mei he nofo hopoaté	2. Tatakí 'a e Siasí mei he nofo hopoate fakalaumalié
3. Ma'u 'a e ngaahi kī 'o e lakanga fakataula'eikí ke faitāpuekina 'a 'Isileli	3. Ma'u 'a e ngaahi kī 'o e lakanga fakataula'eikí ke faitāpuekina e kāingalotu 'o e Siasí

- Vahe ki he fānau akó ke nau lau, faka'ilonga'í mo tohi'í ha ki'í fakamatala nounou 'i he ngaahi potufolofola ko 'eni. Hili 'enau fakakakato iá, pea mou alea'í 'a e ngaahi me'a na'a nau akó.

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 1:14-16. Kapau he 'ikai ke tau fakafanongo ki he kau palōfitá, 'e motuhí atu 'a kitautolu.

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 1:38. Neongo pe ko e le'o 'o e 'Eikí pe ko 'ene kau tamaio'eikí, ka 'oku tatau pē.

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 50:36. 'Oku monū'ia 'a kinautolu 'oku fanongo ki he ngaahi lea 'a e palōfitá.

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 52:9. Mou ako'í e ngaahi me'a kuo tohi 'e he kau palōfitá.

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 84:36. Ke tali e kau tamaio'eiki 'a e 'Eikí, 'oku tatau pē ia mo 'ete tali 'a e 'Eikí.

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 90:5. Pukepuke 'a e ngaahi folofola 'a e 'Otuá "telia na'a lau ia ko e me'a ma'ama'a."

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 124:45–46. Kapau te tau muimui ki he kau palōfitá, 'e tāpuekina 'a kitautolu.

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 133:71. Kapau 'oku 'ikai ke tau tui ki he kau tamaio'eiki 'a e 'Eikí, he 'ikai fakahaofi 'a kitautolu.

2 Nīfai 26:3. 'E 'auha 'a kinautolu 'oku nau kapusi 'a e kau palōfitá.

Mōsaia 18:18–19. Na'e fekau 'e 'Alamā ki he kau taula'eikí ke nau ako'i pē 'a e ngaahi me'a kuo lea 'aki 'e he kau palōfitá.

3 Nīfai 28:34–35. Ko kinautolu 'oku 'ikai ke nau tali 'a e kau palōfitá, 'oku 'ikai ke nau tali 'a e Fakamo'uí.

'Āmosi 3:7. 'Oku fakahā mai 'e he 'Otuá 'ene ngaahi me'a liló 'o fakafou 'i ha palōfita.

■ Faka'aonga'i 'a e 'Īsaia 55:8–9 mo e 'Āmosi 3:7 fakataha pea mo e ngaahi fakamatala 'i he kongā 3-7 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó ke ako'i ange neongo 'oku 'ikai ke tau 'ilo'i 'a e 'uhinga 'oku 'omi ai ha ngaahi fakahinohino tukupau mei he palōfitá, ka 'oku totonu ke tau muimui kiate ia 'i he ngaahi me'a kotoa pē pea tau fekumi ke fakapapau'i mai 'e he 'Eikí. 'E hanga 'e he'etau muimui ki he palōfitá 'o 'omi kitautolu ke tau ofi ma'u pē ki he 'Otuá. Mou alea'i 'a e lea ko 'eni na'e fai 'e he Palōfita ko Siosefa Sāmitá pea fakamamafa'i ange 'e 'omi ma'u pē 'a e ngaahi fekau 'a e 'Otuá kiate kitautolú 'o fakafou mai 'i he'ene palōfitá:

"Ko e fiefiá ko e taumu'a mo e 'uhinga ia 'o 'etau mo'uí; pea ko hono tumutumú foki ia, 'o kapau te tau tūlifua ki he hala 'oku fakatau ki aí, pea ko e hala ko 'eni 'a e anga lelei, angatonú, faivelengá, mā'oni'oni pea mo hono tauhi e ngaahi fekau kotoa pē 'a e 'Otuá. Ka he 'ikai ke tau lava 'o tauhi kotoa e ngaahi fekaú ta'e te tau tomu'a 'ilo'i kinautolu, pea he 'ikai lava ke tau 'ilo'i kotoa kinautolu pe 'ilo lahi ange he me'a 'oku tau lolotonga 'ilo'i, kae 'oua leva kuo tau muimui pe tauhi 'a e ngaahi fekau kuo tau 'osi ma'ú. Ko e me'a ko ia 'oku hala 'i he tūkunga 'e taha, mahalo 'oku fa'a tonu ia 'i ha tūkunga 'e taha.

"Na'e folofola 'a e 'Otuá, "Oua na'á ke fakapō; peá Ne folofola he taimi 'e taha, 'Ke faka'auha 'aupito 'a kinautolu.' Ko e tefito'i mo'oni 'eni 'oku tataki 'aki hono pule'i 'o e langi—'i he fakahā 'oku fulihi mai ki he ngaahi tūkunga 'oku 'i ai 'a e fānau 'o e pule'angá. Neongo pe ko e hā ha me'a 'oku fie ma'u 'e he 'Otuá, 'oku tonu pē ia, neongo 'oku 'ikai ke tau mamata ki hono 'uhingá kae 'oua kuo 'osi ha taimi fuoloa mei he hoko 'a e me'a ko iá. Kapau te tau fuofua kumi ki he pule'anga 'o e 'Otuá, 'e fakalahi mai 'a e ngaahi me'a lelei kotoa pē." (*Teachings of the Prophet Joseph Smith*, sel. Joseph Fielding Smith [Salt Lake City: Deseret Book Co., 1938], pp. 255–56.)

■ Mou toe fakamanatu 'a e "Ngaahi Tefito'i Me'a Mahu'inga 'e Hongofulu Mā Fā 'i he Muimui ki he Palōfitá" (vakai ki he kongā 3-8 'i he tohi lēsoni 'a e fānau akó), peá ke fakamo'oni ange 'oku mo'oni ia. Fakamamafa'i ange 'oku mahu'inga ke tau pou pou'i e palōfita 'a e 'Eikí 'i he me'a kotoa pē.

Kaveinga Ako'í

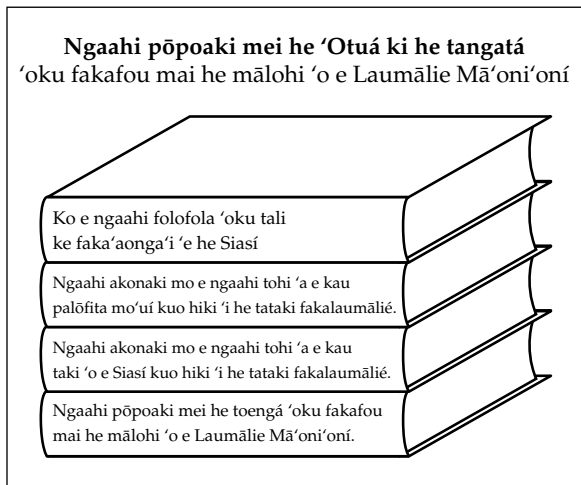
'Oku totonu ke ako e fānau akó ke nau 'ilo'í 'oku 'i ai ha fatongia makehe 'o e palōfita mo'uí 'o fekau'aki mo e ngaahi folofola 'oku faka'aonga'í 'e he Siasí.

Ngaahi Sīpingá

- A. 'Oku 'uhinga 'a e folofolá ki he ngaahi akonaki kotoa pē 'oku fakafou mai 'i he ue'i 'a e Laumālie Mā'oni'oni (vakai, T&F 68:2-4).
- E. Ko e ngaahi tohi folofolá ko e folofola kinautolu kuo tali mo fakamafai'í 'e he Siasí ke faka'aonga'í.
- F. 'Oku 'omi 'e he kau palōfita mo'uí ha toe ngaahi folofola ke takiekina 'aki e kāingalotú.
- H. 'E lava ke 'ilo'í 'e he mēmipa kotoa pē 'o e Siasí 'oku tataki totonu 'e he palōfitá 'a e Siasí.

Ngaahi Fokotu'u Ki Hono Ako'í

- Ko e hā 'a e folofola? 'Oange ki he fānau akó ha faingamālie ke nau tali 'a e fehu'í. Pea mou lau leva mo alea'í 'a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 68:2-4.
- Tā 'a e fakatātā ko 'ení 'i he palakipoé pea faka'aonga'í ia 'i he fealēlea'aki:

- 'Oku totonu ke fai e ngaahi fehu'í ko 'ení:
- 1. Ko e hā hono 'uhinga 'oku ui ai 'a e ngaahi tohi folofolá ko e kēnoni [canon]? (vakai ki he 4-1 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó.) Tohi'í he palakipoé 'a e kupu'í lea ko e *ngaahi folofola 'oku faka'aonga'í 'e he Siasí*, pea mou alea'í hono 'uhingá. Tokoni ke mahino ki he fānau akó ko e ngaahi folofola 'oku tali ke faka'aonga'í 'e he Siasí, ko e folofola kinautolu ka ko e

folofola kotoa pē 'oku 'ikai ko ha kongā ia 'o e ngaahi folofola 'oku tali 'e he Siasí.

- 2. Ko hai 'oku 'a'ana 'a e faingamālie makehe ko ia ke faka'uhinga'í 'a e ngaahi folofolá? (Vakai, 2 Pita 1:21; kongā 4-2 'i he tohi lēsoni 'a e fānau akó).
- 3. 'E founga fēfē ha'atau 'ilo'í pe 'oku ue'i 'a kinautolu 'oku leá 'e he Laumālie Mā'oni'oni pea ko e folofola 'a e me'a 'oku nau lea'aki? (Vakai ki he kongā 4-6 'i he tohi lēsoni'a e fānau akó).
- 'E lava ke fa'u ha fanga ki'í sīpinga hangē ko ia 'oku 'oatu 'i laló, ke hoko ko ha ako'anga, ke mou fakamānātu 'aki 'a e vahe 4 'i he tohi lēsoni 'a e fānau akó.
- 1. 'Oku 'ikai mahino kia Sione mo Mele 'a e 'uhinga 'oku 'ikai toe 'i ai ai ha folofola ki mui ange hili 'a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá. 'E anga fēfē ha'ó tali ange 'eni?
- 2. Kuo faingata'a kia Simi ke ne tali ha fo'í fakahā pau koe'uhí ko e 'ikai ke 'asi 'i he ngaahi folofola 'oku faka'aonga'í 'e he Siasí. Ko e hā ha founga te ke tokoni'í 'aki ke ne tali ia?
- Tokoni ke mahino ki he fānau akó 'a hono mahu'inga 'o e folofola he lolotongá 'aki ha'o hiki ange ha ngaahi sīpinga 'o hono foaki mai mo 'ave 'e he 'Eiki 'a e ngaahi fonó, ngaahi fekau' mo e ngaahi fakahinohinó 'o fakatatau ki he mateuteu fakalaumālie 'a e kakaí. 'Oku ma'u ha ngaahi sīpinga 'i he kongā 4-3 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó. Fakamamafa'í ange 'oku 'ikai 'uhinga 'eni ia ke pehē 'oku feliliuaki 'a e 'Eiki' pe 'okú ne tafoki hake pē 'o fakahko tu'unga'a ha fa'ahinga me'a. Ka 'oku fakahaa'í ai 'okú ne ongo'ingofua hotau tūkunga, 'etau ngaahi faingata'á pea mo 'etau mateuteu fakalaumālie.

Faka'aonga'í 'a e ngaahi sīpinga ko 'ení ke tokoni 'i hono fakamahino ki he fānau akó 'a e fakakaukau ni:

- 1. 'Oku tau fafanga hu'akau ha pēpē valevale pea 'oange mo ha me'akai vaivai. 'I he'ene tupu 'o fakalalaka 'ene mo'uí, 'oku tau 'oange kiate ia ha me'akai 'oku ki'í fekefeka angé kae 'oua leva kuó ne lava 'o kai 'a e me'akai kotoa pē 'oku kai 'e he kakai lalahí. 'Oku 'ikai hanga 'e he founga ia ko iá 'o liliu 'a e lao 'o e me'akai ki he mo'ui leleí mo e tupú. 'Oku 'aonga pē ia ki he tūkunga 'o e ki'í valevalé 'i he ngaahi taimi kehekehe 'o 'ene tupu haké.
- 2. 'Oku ako'í ki he tokotaha akó 'a e ngaahi mata'ifiká, 'o kamata mei he founga fakafika ma'ama'a tahá 'o toki a'u ai ki he founga fakafika mamafa tahá. He 'ikai lava 'e ha taha ke ne liliu 'a e fakahokohoko ko 'ení telia na'a 'ikai mahino ki he tokotaha akó 'a e fika mamafa tahá. Kapau 'e fu'u lahi 'a e me'a 'oku ako'í ki he tokotaha akó 'i ha ki'í taimi nounou pē, pe 'ikai ke ne ako pe puke ma'u 'a e ngaahi tefito'í fakakaukau mahu'ingá, kuo pau leva ke "toe foki" 'a e faiakó pea tokoni'í 'a e tokotaha akó 'i he ngaahi tafa'aki 'oku vaivai aí.

‘I he tala fakatātā takitaha ko ‘enī, ‘oku faka‘aonga‘i pe to‘o mei ai ‘a e ngaahi laó pe ngaahi fakahinohinó ‘o fakatatau mo e ngaahi fiema‘ú pea mo e mateuteu ‘a kinautolu ‘oku kau ki ai. ‘Oku pehē pē mo e pule‘anga ‘o e ‘Otuá.

■ Mou alea‘i ‘a e ma‘uhala ‘a ha taha ke ne pehē ‘okú ne tali ‘a e ngaahi folofolá ka ‘okú ne fakafisi ia ke muimui ki he palōfitá ‘o kapau ‘oku ‘ikai ke hoa e palōfitá mo hono faka‘uhinga ‘e he tokotaha ko iá ‘a e folofolá pe ‘oku ‘omi ‘e he palōfitá ia ha fale‘i ‘oku kehe mei he

me‘a kuo ‘omi ‘i he ngaahi kuonga pea ‘i ha ngaahi tūkunga kehé.

Fakamamafa‘i ange ‘oku ‘i ai ha malu‘anga lahi ‘i he fekumi pea muimui ki he na‘ina‘i mo e sipinga ‘a e palōfitá ‘i he me‘a kotoa pē. Mou alea‘i ‘a e na‘ina‘i fakapotopoto ‘a Palesiteni Uilifooti Utalafi mo ‘Eletā Sione A. Uitisou ‘i he kaveingá ni ‘a ia ‘oku ma‘u he kongá 4-8 ‘o e tohi lēsoni ‘a e fānau akó.

‘Ai ha taha ‘o e fānau akó ke ne fai ha fakamatala fekau‘aki mo e kongá 4-4 ‘i he tohi lēsoni ‘a e fānau akó.

Kaveinga Ako'í

'Oku totonu ke mahino ki he fānau akó 'a e lahi 'o e mafai mo e ngaahi fatongia lalahi 'o e Kau Palesitenisī 'Uluakí.

Ngaahi Sīpingá

- A. 'Oku tokanga'í 'e he Kau Palesitenisī 'Uluakí e ngaahi me'a kotoa pē 'a e Siasí.
- E. 'Oku ma'u 'e he Kau Palesitenisī 'Uluakí 'a e faingamālie makehe ke faka'uhinga'í e tokāteline ma'á e Siasí.
- F. 'Oku ma'u 'e he Kau Palesitenisī 'Uluakí ha fakahā hokohoko ke tataki 'aki 'a e Siasí.

Ngaahi Fokotu'u ki Hono Ako'í

- Hiki 'i he palakipoé pe 'i ha la'í milemila 'o e mīsini faka'atalahí, 'a e ngaahi fatongia mo e ngaahi faingamālie makehe 'o e Kau Palesitenisī 'Uluakí, pe ko ha'o 'ai hano tatau 'o tufotufa ki he fānau ako kotoa pē. Kole ki he fānau akó ke nau fakamahino'í atu pe ko e kōlomu lakanga fakataula'eiki fē 'i he Siasí 'oku fakamatala'í hení.
 1. Ma'u 'a e ngaahi kī 'o e pule'anga 'o e 'Otuá 'i he māmaní
 2. Tokanga'í 'a e ngaahi fatongia kotoa pē 'i he Siasí
 3. Pule'í 'a e ngaahi fakataha alēlea, ngaahi kōlomu mo e ngaahi houalotu kotoa pē 'i he Siasí
 4. Ma'u 'a e mālohi taupotu taha ke fili mo fokotu'u ha taha 'i he Siasí
 5. Ko e fakataha alēlea mā'olunga taha ia 'i he Siasí
 6. Ko e fakamaau lahi mo faka'uhinga'í e fono 'o e Siasí
 7. Ko e mafai aofangatuku ia ki he ngaahi tu'utu'uni fekau'aki mo e ngaahi me'a fakalaumālié
 8. Ma'u 'a e mafai ki he ngāue kotoa pē 'a e Siasí
 9. Ko e mafai pule lahi taha ia 'o e Siasí
 10. Fakahinohino'í e ngaahi me'a kotoa pē 'oku hoko fekau'aki mo hono pule'í 'o e Siasí
 11. Faka'uhinga'í e tokāteline ma'á e Siasí

'E vave pē hano fakatokanga'í 'e he fānau akó 'oku 'uhinga 'a e ngaahi fakamatala kotoa ko 'ení ki he Kau Palesitenisī 'Uluakí. ('Oku 'i ai mo ha toe ngaahi fakamatala mo ha ngaahi fakamo'oni fakafolofola ke pou-pou atu ki ai, 'i he vahe 5 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó.) Ko hono mo'oni, ko e taumu'a 'o e kī'í sivi hā ngali ta'e'aonga ko 'ení, ke fakamamafa'í 'a e kāfakafa 'o e fatongia mo e mafai 'o e 'Eikí 'oku foaki ki he Kau Palesitenisī 'Uluakí. Mou alea'í 'a e 'uhinga 'o e ngaahi

fakamatala taki taha ko 'ení, pea 'omai ha sīpinga 'o e founga 'oku fakahoko ai iá. 'E lava ke ma'u ha ngaahi sīpinga 'e ní'ihī mei he lea ko ia 'a Palesiteni N. 'Eletoni Tena 'i he kongá 5-2 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó.

- Kole ki he fānau akó ke nau faka'ilonga'í pea fe-fakamo'oni'aki 'a e ngaahi potufolofola ko 'ení. Mou alea'í 'a e ngaahi fatongia 'o e Kau Palesitenisī 'Uluakí 'oku hā atu 'i he ngaahi veesi ko 'ení.

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 81:2. 'Oku ma'u 'e he Kau Palesitenisī 'Uluakí 'a e ngaahi kī 'o e pule'anga 'o e 'Otuá.

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 90:12-16, 32. 'Oku pule'í 'e he Kau Palesitenisī 'Uluakí 'a e Siasí, ma'u 'a e faka-hā ke fakahā'í mai 'aki e ngaahi me'a lilo 'o e pule-'angá pea mo fokotu'utu'u maau e ngaahi ngāue 'a e Siasí.

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 107:8-9, 22, 78-80. 'Oku ma'u 'e he Kau Palesitenisī 'Uluakí 'a e totonu ke ngāue 'i he ngaahi tu'unga kotoa pē 'i he Siasí pea mo fa'u ha kōlomu 'a ia 'oku hoko ko e fakamaau'anga tangi aofangatukú.

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 124:126. 'Oku ma'u 'e he Kau Palesitenisī 'Uluakí 'a e fakahā ma'á e Siasí.

- Lau pea mou alea'í 'a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 112:19-20. Tokoni ke 'ilo'í 'e he fānau akó 'a e fetu'utaki 'i he vaha'a 'o e Kau Palesitenisī 'Uluakí mo e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá. 'Oku hā 'i he veesi 19 'oku totonu ke 'alu 'a e Toko Hongofulu Mā Uá ki he feitu'u 'e fekau'í atu kinautolu ki ai 'e he Kau Palesitenisī 'Uluakí pea 'oku fakahā mai 'e he veesi 20 'oku totonu ke ma'u fale'í mo fakahinohino 'a e Toko Hongofulu Mā Uá mei he Kau Palesitenisī 'Uluakí.
- Mou alea'í 'a e lakanga 'e ua 'oku 'i he fika 3 'i he kongá 5-7 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó. Vakai ki he ngaahi akonaki 'a 'Eletā Melioni G. Lomení 'oku 'asi aí. Ko e hā hono 'uhinga he 'ikai lava ai ke loto hekeheke ha taha mo e Kau Palesitenisī 'Uluakí, 'o kapau 'oku takaki ia 'e he Laumālie 'o e 'Eikí? Kapau 'oku 'i ai ha taha 'oku 'ikai faaitaha mo e Kau Palesitenisī 'Uluakí, ko e hā leva hono fatongia?

- Mou alea'í 'a e founga 'e lava ai ke tō atu ha taha kuo fili 'e he 'Otuá, 'o hē mei he mo'oni. Fehu'í ange ki he fānau akó pe 'oku nau pehē nai 'oku malu e tokotaha kotoa pē mei he hē mei he mo'oni. Tokoni ke mahino kiate kinautolu 'e lava ke mole mei ha fa'ahinga taha pē 'a e ngaahi tāpuaki 'o e ongoongoleléi kapau 'oku 'ikai ke ne tokanga ma'u pē. 'Eke ange ki he fānau akó pe ko e hā 'a e me'a te nau lava 'o fai ke fakapapau'í 'aki 'oku 'ikai teitei mole meiate kinautolu 'enau mē-mipa 'i he Siasí 'o e 'Eikí. Hili ho'omou alea'í ha ngaahi founga ke tau faka'ehi'ehi ai mei he hē mei he mo'oni, peá ke vakai leva ki he fakamatala 'a Palesiteni Siosefa Filitingi Sāmīta mo 'Eletā Ma'ake E. Pitasoni 'oku 'i he kongá 5-6 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó.

Kaveinga Ako'í

'Oku totonu ke 'ilo'í 'e he fānau akó 'oku hoko 'a e Kau 'Aposetoló ko ha kau fakamo'oni makehe 'o e 'Eikí ki māmani kotoa pea ko ha kau palōfita, kau tangata kite mo e kau tangata ma'u fakahā kinautolu.

Ngaahi Sīpingá

- A. Ko e taha e ngaahi faka'ilonga 'o e siasi 'o Kalaisi ko e Kau 'Aposetoló mo e kau palōfita.
- E. 'Oku fokotu'utu'u maau, ako'i mo fakamahino 'a e tokāteline 'o e Siasi 'e he kau 'Aposetoló.
- F. 'Oku ngāue 'a e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá 'o fakatatau mo e fakahinohino 'a e Kau Palesitenisī 'Uluakí.

Ngaahi Fokotu'u ki Hono Ako'í

■ Fakamatala'i e me'a ko 'eni na'e hoko, 'o hangē ko hono fakamatala'i 'e Palesiteni Hāloti B. Lií, pea fehu'í ki he fānau akó pe ko e hā e me'a te nau fai 'o kapau 'e hoko atu 'a e me'a ni kiate kinautolu. (Ko e me'a ko 'eni 'oku lave ki ai 'a e faifekau 'oku ma'u ia 'i he Ngāue 1:21–22.)

"I he ngaahi ta'u kuo hili, na'e omi ai kiate au ha ongo faifekau mo ha fehu'í na'e hā ngali faingata'a kiate kinaua. Na'e kata'i kinaua 'e ha faifekau Metotisi he taimi na'á na pehē ange ai 'oku fie ma'u he 'ahó ni 'a e kau 'aposetoló kae lava ke 'i māmani 'a e siasi mo'oní. Na'á na pehē na'e talaange 'e he faifekau ni, "Okú mo 'ilo'í koā ko e taimi na'e fakataha ai 'a e kau 'aposetoló ke fongí e tu'unga na'e atā 'i he mate 'a Siutasi, na'a nau pehē ko e tokotahā ni kuo pau pē ko ha taha ia ne nau feohi pea kuó ne hoko ko ha fakamo'oni ki he ngaahi me'a kotoa pē 'oku fekau'aki mo e misiona mo e toetu'u 'a e 'Eikí? 'E anga fēfē leva ha'amo talamai 'oku 'i ai ha'amou kau 'aposetolo 'o kapau ko e me'a 'eni 'oku fie ma'u ki ha 'aposetoló?"

"Pea na'e pehē mai leva e ongo talavou ni, 'Ko e hā e tali te ma fai angé?' (*Stand Ye in Holy Places* [Salt Lake City: Deseret Book Co., 1974], p. 64.)

Hili hano ma'u 'e ho'o fānau akó ha taimi ke nau tali mai aí, peá ke vahevahe ange leva 'a e tali 'a Palesiteni Lií:

"Na'á ku pehē ange kiate kinaua, 'Mo toe foki ki ho'omo kaume'a faifekau 'o 'eke ange ki ai 'a e fehu'í ko 'eni' e ua. 'Uluakí, na'e ma'u fēfē 'e Paula 'a e me'a na'e fie ma'u ke ne hoko ai ko ha 'Aposetoló? Na'e 'ikai ke ne 'ilo'í 'a e 'Eikí, 'ikai ke ne feohi fakatāutaha mo ia. Kuo te'eki ai ke ne nofo fakataha mo e kau 'aposetoló. Kuo te'eki ai ke ne mamata tonu 'i he ngāue pe ko e toetu'u 'a e 'Eikí. Na'á ne ma'u fēfē leva 'a 'ene fakamo'oni fe'unga

ke hoko ai ko ha 'aposetoló? Pea ko e fehu'í leva hono ua ke mo fai angé, 'Okú ne 'ilo fēfē 'oku 'ikai ma'u 'e he kau 'aposetolo he 'aho ní 'a e fakamo'oni tatau pē mo ia?"

"Oku ou fakamo'oni kiate kimoua ko kinautolu ko ia 'oku nau ma'u e uiui'i faka'aposetolo he 'aho ní, 'oku nau malava pea 'oku nau 'ilo'í 'a hono mo'oni 'o e misiona 'a e 'Eikí." (*Stand Ye in Holy Places*, p. 65.)

■ Faka'aonga'i 'a e fakamatala na'e fai 'e Palesiteni Siosefa F. Sāmitá, Palesiteni Siosefa Filitingi Sāmitá pea mo 'Eletā Poiti K. Peeká 'i he kongá 6-2 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó ke mou alea'i 'aki 'a e uiui'i 'o e Kau 'Aposetoló 'i he'enua hoko ko ha kau fakamo'oni makehé. Tokoni ke mahino ki he fānau akó 'a e fakamo'oni mālohi 'oku fai 'e he Laumālié, 'a ia 'oku fakamatala'i 'e Siosefa Filitingi Sāmita 'i he lea faka'osi he kongá 6-2 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó. Fakamamafa'i ange 'oku hoko 'a e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá ko ha kau fakamo'oni makehe 'o Kalaisi koe'uhí ko e ongo me'a lalahi ko 'eni:

1. Ko e mālohi mo e pau 'o e fakamo'oni kuo nau ma'u.
2. Ko e fo'i mo'oni ko ia 'oku nau hoko ko ha kau fakamo'oni 'oku nau ma'u e kakato 'o e ngaahi kī 'oku fie ma'u ki hono 'oatu 'o e ongoongolelé ki he ngaahi pule'anga kotoa pē (vakai, Joseph Fielding Smith, *Doctrines of Salvation*, comp. Bruce R. McConkie, 3 vols. [Salt Lake City: Bookcraft, 1954–56], 3:146; T&F 107:23, 33, 35).

■ Ko e hā nai hano mahu'inga 'o e Kau 'Aposetoló mo e kau palōfita ki he Siasi? (Vakai, 'Efesō 2:19–20). "Ko ia 'oku hoko ai 'a e kau 'aposetoló mo e kau palōfita ko e kau ma'u fakahā ki he finangalo 'o e 'Otuá ki he Siasi, pea ko e makatu'unga ia 'oku fokotu'u ai 'a e fa'unga kotoa 'o e tui fakalotu kuo fakahā maí. Ka 'i ai ha Siasi 'oku hala he kau 'aposetolo mo ha kau palōfita ke nau ma'u fakahā mei he 'Eikí pea nau ma'u 'a e ngaahi kī 'o e pule'angá, ta 'oku 'ikai ko e Siasi ia 'o e 'Eikí." (Bruce R. McConkie, *Doctrinal New Testament Commentary*, 3 vols. [Salt Lake City: Bookcraft, 1965–73], 2:504.)

Ko e hā ha nai hono fuoloa 'o 'etau fie ma'u 'a e Kau 'Aposetoló mo e kau palōfita? (Vakai, 'Efesō 4:11-14).

■ 'Ai e fānau akó ke nau fefakamo'oni 'aki 'a e 'Efesō 2:19–20 mo e 1 Kolinitō 12:28 pea mo e Fakahā 19:10. Fehu'í ange pe ko e hā nai hono 'uhinga na'e fuofua fokotu'u ai 'e he 'Eikí 'i hono Siasi 'a e Kau 'Aposetoló pea toki fika ua ki ai 'a e kau palōfita. 'Oku tokoni e lea ko 'eni meia 'Eletā Uilifooti Utalafí ki hono tali 'o e fehu'í ko iá:

"Ko e palōfita au, pea pehē kiate kimoutolu, pea 'oku hoko ko ha palōfita ha taha pē 'okú ne ma'u ha fakamo'oni kia Sīsū Kalaisi, he ko e laumālie ia 'o e kikitē. 'Oku hoko 'a e Kaumātu'a 'o 'Isilelí, ko ha kau palōfita. 'Oku 'ikai ma'ongō'onga ange 'a e palōfita ia 'i he 'Aposetoló. Na'e 'uluaki fokotu'u 'e Kalaisi ha

Kau 'Aposetolo 'i hono Siasí; 'oku nau ma'u 'a e ngaahi kī 'o e pule'anga 'o e 'Otuá." (I he *Journal of Discourses*, 13:165.)

■ Mou vakai'i faka'auliliki mo e fānau akó 'a e 'Efesō 2:19–20, ke fakahaa'i e founa na'e faka'aonga'i ai 'e he 'Eiki 'a e Kau 'Aposetoló ('a ia ko ha kau palōfita) 'i he Siasí ke fakalalakala mo fakauouangataha'i pea ke fakahaa'i 'aki foki 'a e tokāteline halá. Vakai ki he Ngāue 15:1–31 mo e lea na'e fai 'e Eletā Ma'ake E. Pitasoní pea mo 'Eletā Sipenisā W. Kimipolo 'i he konga 6-6 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó.

Mou alea'i ha ngaahi sīpinga 'o e kau 'Aposetolo 'i onopōnī 'i he'enua fakatonutonu e tokāteline 'a

e Kāingalotú pe fakatokanga kiate kinautolu 'o fekau-'aki mo e ngaahi tafa'aki fakatokāteline 'e ala hoko ko ha palōpalema kiate kinautolú. Neongo ia, fakapapau'i mu'a 'oku mahino ki he fānau akó ko e taimi ko ia 'oku fai ai 'e he Kau 'Aposetoló ha fakatonutonu pe ko ha fokotu'utu'ú, 'oku fai ia 'i loto 'i he ngaahi fakangatangata 'o e tokāteline mo e tu'utu'uni kuo fokotu'ú. 'Oku a'u pē ki he kau 'Aposetoló fakatāutaha, 'oku 'ikai totonu ke nau fakahā ha tokāteline fo'ou ki he Siasí pe faka'uhinga'i 'a e folofolá 'o laka atu ia 'i he me'a ko ia kuo fakangofua 'e he palōfitá pe Kau Palesitenisí 'Uluakí pe fakataha'i 'o e Kau Palesitenisí 'Uluakí mo e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá.

Kaveinga Ako'í

'Oku totonu ke mahino ki he fānau akó ko e ngaahi tefito'í mo'oni 'o e fakahokohoko 'i he kau palesitenisií, kuo 'osi fokotu'u mahino pē ia 'i he'enua fekau'aki mo e uiui'í pea mo hono fokotu'u 'o ha Palesiteni fo'ou 'o e Siasí.

Ngaahi Sīpingá

- A. 'Oku 'afio'í 'e he 'Eikí 'a e tokotaha 'e hoko ko e Palesiteni 'o e Siasí pea kuó Ne fokotu'u 'a e founga ki hono fakahokohokó.
- E. Ko e 'Aposetolo kotoa pē na'e uiui'í 'i he fakahā, pea 'okú ne ma'u 'a e ngaahi kī 'o e pule'anga 'o e 'Otuá, 'o fakatatau mo e fakahinohino 'a e Palesiteni.
- F. 'I he taimi 'oku pekia ai e Palesiteni 'o e Siasí, 'oku movete leva 'a e Kau Palesitenisií 'Uluakí pea hoko leva 'a e Kōlomu 'o e Toko Hongofulu Mā Uá ko e kōlomu pulé.
- H. 'Oku hoko leva 'a e Palesiteni 'o e Kōlomu 'o e Toko Hongofulu Mā Uá, 'a e 'Aposetolo fuoloa tahá, ko e 'ōfisa pule fo'ou ia 'o e Siasí.
- I. 'Oku ma'u 'e he kāingalotu 'o e Siasí 'a e faingamālie ke hikinima'í ha Palesiteni fo'ou 'i ha fakataha'anga molumalu.

Ngaahi Fokotu'u Ki Hono Ako'í

- Fakamatala'í ange 'a e tūkunga ko 'ení:

"Tau pehē pē 'okú ke nofo 'i Nāvū 'i he fa'ahita'u māfana 'o e 1844. Kuo pekia 'a e Palōfita ko Siosefá, kuo fakapoongi ia 'i Kātesí 'i he ngaahi māhina sí'í kuo hili. Kuo hoko ha palōpalema heni. 'Oku hangē 'a e Kāingalotú ko ha fanga sipi ta'e 'i ai hanau tauhí. Ko e tokolahi 'o kinautolu 'oku 'ikai ke pau 'enua fakakaukau pea 'oku nau fifili—ko hai te ne taki 'a e Siasí? Na'e 'osi tuku nai 'a e 'Eikí ki ha taha ke ne fetongi 'a Siosefa?

"Ko Siosefa Sāmita 'a e fuofua Palesiteni 'o e Siasí ke pekiá. Kuo te'eki ai fakamatala'í atu 'e ha taha kiate koe 'a e founga 'oku totonu ke fetongi 'aki 'a e kau Palesitenisií. Na'e hanga 'e ha kau tangata fie fakangalingali 'o fakafaingata'a'ia'í 'a Pilikihami 'Iongi mo e Toko Hongofulu Mā Uá, ka he 'ikai lava ke mahino kiate koe 'a e ngaahi me'a 'oku taukave'í 'e he kau fakangalingali ko 'ení. 'Oku 'i ai nai ha founga 'e lava ke ke fakapapau'í 'aki pe ko hai 'a e taki totonu ke ke muimui ki aí? Kapau te ke muimui ki he taki 'oku halá, 'e lava ke ke iku ai 'o hē mei he mo'oni pea mole meiate koe 'a e ngaahi tāpuaki 'o e ongoongo-lelé. 'Oku 'ikai ha taha ke ke muimui ki ai pea 'oku hoko fakafokifā mai 'a e palopalemá.

"Kuo ui koe ki ha fakataha'anga 'i Nāvū. Ko Sitenei Likitoni 'eni 'oku lolotonga leá. 'I he 'osi 'ene leá, 'e tu'u hake leva 'a Pilikihami 'Iongi 'o lea 'i ha ngaahi miniti sí'í. Lolotonga e lea 'a Pilikihami 'Iongi, 'e fakahā atu 'e he Laumālie Mā'oni'oni ki ha ní'ihí, ko e tokotaha 'eni 'oku totonu ke ne taki 'a e Siasí. Ko ha tāpuaki nai ia kiate koe? Te ke 'ilo'í nai? Kuó ke muimui nai 'i he fale'í 'a e kau taki 'i mu'á ke ke taau ai ke ongo'í e ue'í 'a e Laumālie? 'Okú ke ma'a nai ke ke ongo'í hono tatakí mo fakahinohino'í koe 'e he ngaahi ue'í 'a e Laumālie? Te ke kau nai he ní'ihí ke 'ilo'í 'a e le'ó 'o e mafai pea 'alu atu mei he fakataha'angá 'o fakamo'oni'í ko Pilihami 'Iongi ko e tokotaha ia kuo pani 'e he 'Eikí ki he kuongá ni mo e fa'ahita'u ka hoko maí?" (*Come unto Christ* [Melchizedek Priesthood study guide, 1984], p. 133.)

- Lau ange ki ho'o fānau akó 'a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 45:57, pea ako'í 'a e pōpoaki 'oku ma'u aí.
- Kole ki he fānau akó ke nau hiki 'a e ngaahi tefito'í mo'oni 'o e fakahokohoko 'i he kau palesitenisií. Fakapapau'í 'oku mahino kiate kinautolu 'a e sitepu takitaha 'oku hā 'i he kongá 7-4 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó. 'Oku totonu foki ke mahino ki he fānau akó. 'Oku toe foki pē 'a e ongo tokoni 'i he Kau Palesitenisií 'Uluakí ki hona tu'unga 'i he Kōlomu 'o e Toko Hongofulu Mā Uá, 'o fakatatau mo e fuoloa 'o hona uiui'í 'i he taimi ko ia 'oku pekia ai 'a e Palesiteni.
- Mou alea'í mo faka'ilonga'í 'a e ngaahi potufolofola ko 'ení:

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 107:22–24. 'Oku fa'u 'e he Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá ha kōlomu 'oku tatau honau mafai mo e Kau Palesitenisií 'Uluakí.

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 107:33. 'Oku ma'u 'e he Kōlomu 'o e Toko Hongofulu Mā Uá 'a e ngaahi kī ke langa hake mo tokanga'í e ngaahi ngāue 'a e Siasí 'i he ngaahi pule'anga kotoa pē.

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 107:35. 'Oku ma'u 'e he Kōlomu 'o e Toko Hongofulu Mā Uá 'a e ngaahi kī ki he ngāue fakafaifekau.

'Oku tokoni fēfē nai 'a e ngaahi potufolofolá ni ke mahino kiate kinautolu 'a e ngaahi tefito'í mo'oni 'o e fakahokohoko 'i he kau palesitenisií? (Vakai ki he kongá 7-1 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó).

- Mou alea'í 'a e founga ki hono fokotu'u mo hikinima'í 'o ha Palesiteni fo'ou, 'o hangē ko hono fakamatala'í 'e Palesiteni N. 'Eletoni Tena 'i he kongá 7-6 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó.
- Fehu'í ki ho'o fānau akó pe kuo nau 'osi 'i he tāpanekalé nai lolotonga ha fakataha'anga molumalu. Kapau 'oku 'io, pea tuku ange ke nau fakamatala ki he ngaahi me'a ne fai aí pea mo e ngaahi ongo ne nau ma'ú.

Kaveinga Ako'í

'Oku totonu ke 'ilo 'e he fānau akó ko e ni'ihi ko ia 'oku mahino kiate kinautolu 'a e ngaahi faikehekehe 'o e tafafaki fakamatelié mo e ta'engata, ko kinautolu ia te nau lava lelei ange ke fakafaikehekehe'i 'a e mo'oni mei he me'a 'oku halá.

Ngaahi Sipingá

- A. 'Oku hanga 'e he fakakaukau fakamatelié 'o faka'aonga'i e 'ilo mo e faka'uhinga 'a e tangatá ke hoko ko e tefito'i founga ke 'ilo'i 'aki e mo'oni.
- E. Ko e 'ilo ta'engata, 'oku makatu'unga ia 'i hono tali ke hoko 'a e fakahaá ko e me'afua ia 'o e mo'oni kotoa pē.
- F. Ko kinautolu 'oku fakatefito 'enau ngaahi filí 'i he folofola 'a e 'Otuá kuo fakahā maí, te nau hao ai mei hano takihala'í kinautolu.

Ngaahi Fokotu'u Ki Hono Ako'í

■ Tā 'i he palakipoé 'a e fakatātā 'okú ne faka'alí'ali atu 'a e fetu'utaki 'i he vā 'o e 'ilo 'a e 'Otuá pea mo e 'ilo 'a e tangatá (vakai ki he peesi (39) 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó). Kole ki he fānau akó ke nau lau 'a e 'Īsaia 55:8-9, pea fehu'i ange pe ko e hā ha founga 'oku fekau-'aki ai 'a e ongo veesi ko 'enī pea mo e fakatātā.

Mou alea'i 'a hono ta'e fakapotopoto ke feinga 'a e tangatá ke fakafuofua'i pe fakaanga'i 'a e 'Otuá mo 'Ene folofolá pe ko hono fokotu'u 'e he tangatá 'a hono potó ke mā'olunga ange ia he me'a 'oku ha'u mei he 'Otuá.

■ 'I hono faka'aonga'i 'o e founga tatau mo e saati 'oku hā ko ia he peesi 39 (00) 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó, kole ki he fānau akó ke nau tokoni atu 'i hono vakai'i 'o ha ngaahi fakakaukau fakamulituku kehekehe 'a ia ko ha ola 'o ha'anau vakai ki ha ngaahi me'a kehekehe 'oku lolotonga hoko, 'a ia 'oku fehangahangai ai 'a e ngaahi 'ilo fakamatelié pea mo e 'ilo ta'engata. Kapau te mou fai 'eni, fakapapau'i 'okú ke tomu'a fakakaukau'i lelei ki mu'a 'a e ngaahi me'a ko ia 'oku mou vakai'i. 'Omi ha ngaahi fakamatala mahino mei he folofolá pe ko e kau palōfita ke ne poupu'u 'a e ngaahi fakakaukau fakamulituku te mou fai 'i he tafafaki 'o e 'ilo ta'engata. Koe'uhí 'oku kehekehe 'aupito e 'ilo ia 'a e māmaní mei he 'ilo 'a e kakai 'o e 'Eikí, ko ia 'e lava ke faka'aonga'i ai ha fa'ahinga tefito pē kuo folofola mahino ki ai 'a e 'Eikí, hangē ko e nofo-malí, fāmili, fakatōtamá, mo'ui angama'á, angatonú, 'aho Sāpaté pea mo e fakafiefiá.

- Mou alea'i mo e fānau akó 'a e 2 Nifai 9:28-29.
- Vakai ki he Siope 11:7. Mei he anga 'o e 'ilo 'a e tangatá, ko e hā 'a e tali ki he ngaahi fehu'i 'oku fai mai

'i he veesi ko 'enī? 'Oku fie ma'u 'a e laumālie 'o e 'Otuá ke 'ilo'i 'a e ngaahi me'a 'a e 'Otuá. 'Oku hanga 'e he fo'i maau ko 'enī 'o fakamatala'i lelei mai 'a e fakakaukau ko iá:

Ko e Me'afua

Kaume'a,

'Okú ke fua nai 'a e fonuá

'Aki ha palōmeta?

'Oku mahino nai kiate koe

'A e lao 'o e kalāvité

'O ká ke ka sivi'i

'A e tu'unga moko'í taha 'o e pepeleá

'I hono tu'unga matolu tahá?

'Oku 'i ai nai ha 'Otuá

'I he poto fakasaienisi 'o e tangatá?

Kaume'a,

Vakavakai'i mu'a e founga 'okú ke 'ilo'i 'aki e 'Otuá

Ke ke 'ilo 'a e 'Otuá

Kuo pau ke fa'u há'o founga

'O fakatau ki he natula

'O e 'Otuá,

Kae 'ikai ko e natula 'o e tangatá.

Ko e kī pē 'e taha ki hono 'ilo'i e 'Otuá

'A e me'angāue ko ia 'oku ngalo vave tahá

Ka 'okú ne ue'i e lotu 'o e tangatá

'I he lolotonga ni mo e kaha'ú na

'Oku 'ikai lava 'o ala ki ai ha nimá

Ka 'okú ne ue'i 'a e 'atama'i ke fakakaukau ná

'Io, ko e Laumālié, 'a hono hingoa

Kaume'a,

He 'ikai ke ke ma'u ia,

'I he ngaahi me'angāue hala 'a e tangatá,

He ko hai te ne fua e mamafa 'o ha fo'i maka

'Aki ha tepi fua?

'A e kau valé na.

(Carol Lynn Pearson, *Beginnings*, 2d ed. [Salt Lake City: Bookcraft, 1985], p. 80.)

■ 'Oku finangalo pea 'oku fakataumu'a e 'Otuá ke takiekina kitautolu 'e he Laumālie Mā'oni'oni 'o fakafou 'i he fakahā, 'i he'etau fehangahangai ko ia mo e ngaahi palopalema pea mo e ngaahi faingata'a 'o e mo'uí. Ko e palopalema 'oku tau fa'a fehangahangai mo iá, ko 'etau ako ko ia ke 'ilo'i pea mo mahino kiate kitautolu e ngaahi ue'i 'a e Laumālié pea mo'ui taau ke ma'u e fa'ahinga ue'i ko iá. 'I he'etau faifeinga ke tupulaki 'i he ngaahi tefito'i mo'oni 'o e fakahaá, kuo 'omi ai 'e he 'Eikí ha tokoni 'oku lahi angé, 'o fakafou mai 'iate kinautolu 'oku nau ongo'ingofua e laumālié. 'I he fakakaukau ko iá, mou alea'i 'a e lea 'a Palesiteni 'Eselā Tafu Penisoni 'oku ma'u 'i he kongā 8-3 'o e tohi lēsoni

‘a e fānau akó. ‘E tokoni atu foki ‘a e lea ko ‘eni ‘a ‘Eletā Poiti K. Pēkā, ki ho‘omou alea‘i iá:

“Te mou lava ‘o ako he taimí ni, lolotonga ho‘omou kei ikí, ke takiekina kimoutolu ‘e he Laumālie Mā‘oni‘oní.

“I he‘eku hoko ko e ‘Aposetoló, ‘oku ou fakafanongo ai he taimí ni ki he ue‘i fakalaumālie tatau pē, ‘oku ha‘u mei he feitu‘u tatau pē, ‘i he founa tatau pē ne u fakafanongo ki ai ‘i he‘eku kei tamasi‘i. Ka ‘oku toe mahingofua ange ia kiate au he taimí ni.” (I he Conference Report, Oct. 1979, p. 30; pe *Ensign*, Nov. 1979, p. 21.)

■ Fehu‘i ki he fānau akó pe ko e hā ‘a e tali te nau fai ‘o ka fakafehu‘i kinautolu ‘o fekau‘aki mo ha ngaahi akonaki ‘oku ta‘emahino. Mou alea‘i ‘a e “fanga ki‘i sivi ke ke faka‘ehi‘ehi ai mei hano takahala‘i koé” ‘a ia na‘e ‘omi ‘e ‘Eletā ‘Eselā Tafu Penisoni pea mo ‘Eletā Melioni G. Lomeni ‘i he kongā 8-5 ‘o e tohi lēsoni ‘a e fānau akó. ‘Oku totonu ke tokoni atu ‘a e fakamatala ko ‘eni ki he fealēlea‘akí:

“Te u fakahā atu ‘oku tu‘u fehanga hangai mo e founa ngāue ‘a e ‘Otuá, ki ha mēmipa ‘o e Siasí pe ko ha taha pē, ke ne ma‘u ha fakahinohino ma‘á ha ma‘u mafai ‘oku mā‘olunga ange ‘iate ia; ko ia te mou ‘ilo‘i ‘a e ‘ikai ke totonu ke mou fakafanongo ki he ni‘ihi peheé” (Joseph Smith, *Teachings of the Prophet Joseph Smith*, sel. Joseph Fielding Smith [Salt Lake City: Deseret Book Co., 1938], p. 21).

“Mou tokanga telia e fakamo‘oni ‘a e tokotaha ‘oku ta‘e fakama‘uma‘ú, ta‘e ‘apasiá pe mo‘ui ta‘e ma‘á, ‘a ia ko ‘ene me‘a pē ‘oku fai ko e fakaanga kae ‘ikai ha lea langaki mo‘ui te ne fai” (Boyd K. Packer, ‘i he Conference Report, Apr. 1974, p. 138; pe *Ensign*, May 1974, p. 95).

■ Mou alea‘i ‘a hono fakamatala fakanounou‘i ‘o e ngaahi fakahinohino ‘i he fika 1 ‘i he kongā 8-6 ‘o e tohi lēsoni ‘a e fānau akó.

Kaveinga Ako'í

'Oku totonu ke mahino ki he fānau akó 'oku 'ikai ke hanga 'e he fale'í ko 'eni mei he kau taki 'o e Siasí 'o fakangatangata 'enau tau'atāina ke filí, ka 'oku fakalahi ai 'enau tau'atāinā.

Ngaahi Sīpingá

- A. 'Oku 'ikai ke mole 'a e tau'atāina ke filí 'i he muimui ki he finangalo 'o e 'Otuá.
- E. 'E lava ke ma'u 'e he kāingalotu 'o e Siasí ha fakamo'oni 'oku mei he 'Otuá 'a e fale'í 'a e kau taki 'o e Siasí.

Ngaahi Fokotu'u Ki Hono Ako'í

■ 'E lava ke faka'aonga'í 'a e ngaahi talanoa fakatātā ko 'eni ke kamata'aki ha fealēlea'aki fakakalasi:

Na'e tupu hake 'a 'Ainise 'i ha 'api mālohi he Siasí. Na'e feinga ma'u pē 'ene ongo mātu'á ke nau muimui ta'e fehu'ia ki he kau taki 'o e Siasí. Ka 'oku puputu'u 'a 'Ainise ia. Kuo lava 'eni ha māhina 'e taha 'ene ako 'i ha 'univēsiiti pea na'e tu'u faingata'a kiate ia 'a hono kau-ngāloki ko Kēleni. Na'e akonekina ma'u pē 'a Kēleni ia ke ne fakafehu'ia e ngaahi fale'í 'a e kau taki 'o e Siasí. Kuo kamata 'eni ia ke tafulu'í 'e Kēleni 'a 'Ainise he'ene ta'e fakakauka'u. Na'e kamata ke fifili 'a 'Ainise pe 'oku hala koā 'ene muimui ta'e fehu'ia ki he kau taki 'o e Siasí. Kuo mole nai 'ene tau'atāina ke filí 'i he'ene fai iá?

■ Tohi'í 'i he palakipoé 'a e ongo fo'í lea ko e *tau'atāina ke filí* pea mo e *talangofuá*, pea mou alea'í 'a e me'a kuo ako 'e he fānau 'o kau kiate kinuá mei he tohi lēsoni 'a e fānau akó.

■ Fehu'í ki ho'o fānau akó pe ko e fē 'i he ngaahi me'a ko 'eni 'oku nau tau'atāina ke fai (ko hono mo'oni, kapau 'oku 'ikai *lava* ke fai ha me'a, ta 'oku 'ikai ke nau tau'atāina ke fakahoko ia). 'E lava nai ke nau—

1. Lele he maile 'e taha 'i ha miniti 'e ono? Miniti 'e fā?
2. 'Ilo'í ha lea fakafonua 'oku 'ikai ko 'enau lea tu'ufonuá ia?
3. Ngāue'aki ha komipiuta?
4. Hiki ke mā'olunga ange 'i honau 'ulú, ha pāuni 'e teau? Pāuni 'e uangeau? Pāuni 'e tolungeau?
5. Kumi e mo'oni 'o ha palopalema fakafika?

6. Ma'u, 'ilo'í pea mahino kiate kinautolu ha fakahā fekau'aki mo ha palopalema 'oku nau fehanga-hangai mo ia?

7. Faka'uli ha kā? Pe vakapuna?

8. Kole ki he mālohi 'o e 'Otuá ke fakamo'ui ha mahaki pe faingata'a'ia 'a ha mēmipa 'o e fāmili pe hanau kaungāme'a?

9. Talanoa mo ha taha 'oku nofo 'i ha feitu'u 'oku maile 'e uaafe hono mama'ó?

10. Kakau 'i ha maile 'e tolu?

Fehu'í ki he fānau akó pe ko e ngaahi 'ekitiviti fē 'oku 'ikai ke nau tau'atāina ke fakahokó. Mou alea'í 'a e fai-kehekehé. Fakakauka'u ange ki he ngaahi me'a mahu'inga hangē ko e ngāue, fakamālohisinó, akó, akoako fakahoko 'o ha me'a, 'iló, mo e mo'ui fakalaumālié.

Tokoni ke mahino ki he fānau akó 'oku hanga 'e he'etau ngaahi fili faka'ahó 'o fakalahi pe fakangatangata 'etau tau'atāinā. Lau 'a e Sione 8:31–32, 36 (vakai foki, Sione 14:6), pea mou alea'í 'a e me'a ne 'uhinga ki ai e Fakamo'uí 'i he ngaahi veesi ko 'eni. Ko e hā ha founa 'oku fakatau'atāina'í ai kinautolu 'e he'etau 'ilo mo muimui ki he Fakamo'uí? Ko e hā ha founa 'oku fakangata-ngata ai 'etau tau'atāinā 'e he ta'e'ilo mo e talangata'á?

■ Faka'aonga'í 'a e sīpinga 'o e taua le'ó, 'i hono 'omai 'e 'Eletā Melioni G. Lomenii (vakai ki he kongā 9-1 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó) ke fakamahino'í ange 'oku fa'a fakapotopoto he taimi 'e ní'hi ke muimui ki ha taha 'okú ke falala ki ai, 'a ia 'oku toe lelei ange 'ene 'ilo fakalaumālié. 'I hono fai iá, 'okú ke fakatupulaki ai 'a ho'o tau'atāinā kae 'ikai mole ia meiate koe.

■ Na'e toe fakamatala 'a 'Eletā Hāloti B. Lī ki ha lea ne fai 'e Pilikihami 'Iongi 'i he'ene pehē kuo pau ke fakafonu kinautolu 'aki 'a e Laumālie Mā'oni'oni ka tau toki ma'u 'a e fakamo'oni ko ia 'oku tau fie ma'u ke tau 'ilo'í ai 'oku tataki totonu kinautolu 'e he kau taki 'o e Siasí. Mou toe fakamanatu mo ho'o fānau akó 'a e ngaahi me'a mahu'inga 'e fā na'e pehē 'e Pilikihami 'Iongi kuo pau ke tau ma'u kae nofo'ia kinautolu 'e he Laumālie Mā'oni'oni. (Vakai ki he kongā 9-5 'i he tohi lēsoni 'a e fānau akó.)

1. Kuo pau ke fakatefito 'etau tuí 'i he kaveinga totonú (Sisū Kalaisi).
2. Kuo pau ke tau ma'u ha loto falala 'oku ta'e toe ue'ia (ki he 'Otuá mo 'ene kau tamaio'eiki kuo filí).
3. Kuo pau ke ma'a mo mā'oni'oni 'etau mo'ui.
4. Kuo pau ke tau fakahoko 'a e tufakanga 'o hotau uiui'í.

■ Mou alea'i 'a e ngaahi potufofolola 'oku hā atu he fika 1 'i he kongā 9-6 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó. Fokotu'u ange ki he fānau akó ke nau faka'ilonga'i mo fefakamo'oni'aki 'a e ngaahi potufofolola ko 'eni. Kole ange ke nau feinga ke kumi hake mo ha ngaahi potufofolola kehe 'oku ako'i mai ai 'a e ngaahi fakakaukau tatau pē.

■ Faka'aonga'i 'a e fokotu'utu'u mei he fika 2 'i he kongā 9-6 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó ke hoko ko ha 'ekitiviti 'i lokiako. Kole ki he fānau akó ke nau faka'ilonga'i 'i ha la'i pepa 'a e feitu'u 'i he fakahokohokó ke nau fokotu'u ai 'a e fakamatala takitaha, pea kole ange ke nau vahevahe atu 'a e 'uhinga 'o 'enau fokotu'u ia aí.

'Oku 'UHINGA ki he Hā Ke Poupou'ī ha Palōfitá?

Vahe 10

Kaveinga Ako'ī

'Oku totonu ke mahino ki he fānau akó 'oku foaki ki he kāingalotu 'o e Siasí 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'ī he Ngaahi 'Aho Kimui Ní ha faingamālie ke nau hikinima'ī mo poupou'ī 'a kinautolu kuo uiui'ī 'e he 'Eikí ke tatakí 'a Hono Siasí.

Ngaahi Sīpingá

- A. Kuo 'osi 'omi 'e he 'Eikí ha founa totonu ki hono hikinima'ī e kau taki 'o e Siasí.
- E. Ko e fakahoko 'o e hikinima'ī, ko hano fakahaa'ī ia 'o e poupou'ī.
- F. 'Oku sivi'ī 'a e kāingalotú ke fakapapau'ī 'oku nau poupou'ī mo'oni e kau taki 'a e 'Eikí.

Ngaahi Fokotu'ū Ki Hono Ako'ī

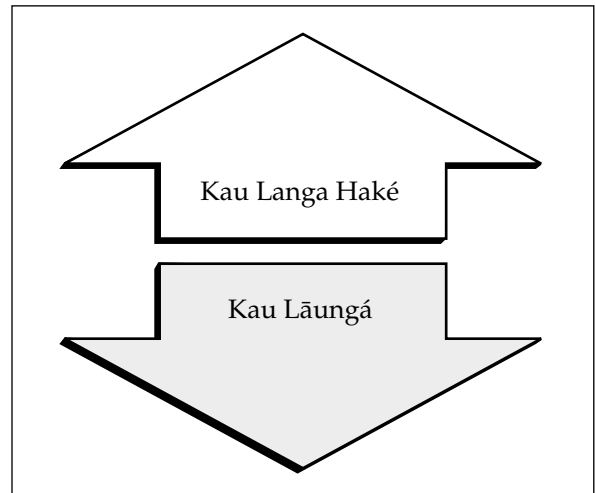
- Mou alea'ī pea faka'ilonga'ī mo e fānau akó 'a e ngaahi fakamo'oni fakafolofola ko 'ení, 'ī he'enu felāve'ī mo e fono 'o e loto-tahá: Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 26:2; 20:65; 38:34; 124:144. Kapau te ke fie ma'u ha fakamatala lahi ange 'o fekau'aki mo e fono 'o e loto tahá, pea vakai ki he *The Doctrine and Covenants Student Manual* (Religion 324–25, 1981), pp. 54, 439–40.
- Fai 'a e ki'ī sivi vakai'ī ko 'ení, pea mou toki alea'ī 'a e ngaahi olá pea mo ha ngaahi fehu'ī 'e loto 'a ho'ō fānau akó ke fakama'ala'ala angé:
 1. 'Oku 'ikai ha mālohi pe totonu 'a e kāingalotu 'o e Siasí ke nau fili 'a e ni'īhi ke hoko ko honau kau takí. (Mo'oni. Ko e mālohi ko iá 'oku ma'u ia 'e he Palesitani 'o e Siasí mo e kau taki kehe 'o e Siasí, 'o hangē ko 'ene fakamafai'ī kinautolú.)
 2. Ko e mālohi pē 'oku ma'u 'e he Kāingalotú 'ī he fono 'o e loto-tahá ko 'enu hiki honau nimá 'ī he loto taha ke poupou'ī pe fakafisinga'ī ha takimu'a. (Mo'oni.)
 3. Kapau 'e hikinima ha mēmipa 'o e Siasí ke fakafisinga'ī ha takimu'a, 'e lava ke ne fokotu'ū mai ha taha kehe ke fetongi e tu'unga ko iá. (Hala)
 4. He 'ikai lava 'e ha takimu'a 'o pule'ī ha kakai 'ī he Siasí, ta'e te ne ma'u 'enu lototahá, 'aki 'enu hikinima 'o fakahaa'ī ia. (Mo'oni.)
 5. Kapau 'oku 'ī ai ha taha 'oku 'ī ai ha'ane tukuaki'ī pe lāunga fekau'aki mo ha takimu'a 'ī he Siasí, 'oku totonu ke ne 'ohake pea fakamatala'ī ia 'ī he 'ao 'o e fakataha'anga 'oku hikinima'ī ai. (Hala. 'Oku 'ī ai ha ngaahi fakamaau'anga 'a e Siasí kuo fokotu'ū ke fakahoko ai 'a e ngaahi fakatonutonu faka-Siasí.)

6. 'Oku ta'etaau mo ta'etotonu ke te lea pe fakamatala'ī ha'ate ta'efiemālie lolotonga ha fakataha'anga 'oku fokotu'ū ai ha kau 'ōfisa ke hikinima'ī. (Mo'oni)

- 'Oku faingofua ke poupou'ī ha palōfita he taimi 'okú ne lea ai 'o fekau'aki mo e ngaahi fekau 'oku faingofua ke tau talangofua ki ai. 'Oku hoko mai 'a hono sivi'ī 'o 'etau faivelengá he taimi 'oku fepaki ai 'a 'ene fale'ī mo hotau ngaahi manakó pe fakakaukau fakafo'ī-tuituí. Na'e fokotu'ū mai 'e 'Eletā Niila A. Mekisuele ha ngaahi sīpinga 'o e fakakaukau ko iá 'ī he'ene lea he kongá 10-2 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó. Kole ki he fānau akó ke nau vakai ki he ngaahi sīpinga ko iá pea kole ange ke nau hiki atu ha ngaahi tafa'aki 'e lava ke pehē 'e honau to'u me'á 'oku fepakipaki ai 'enu fakakaukau fakafo'ī-tuituí pea mo e ngaahi fakahinohino mei he palōfitá. 'E lava ke kau he ngaahi tafa'aki ko iá 'a e mūsiká, valá, faikaume'á, akó pea mo e fatongia 'o e hou'eiki fafine mo tangatá.

Fehu'ī ki ho'ō fānau akó pe ko e hā 'a e founa 'e lava ke fakalelei'ī'aki 'a e ngaahi fepakipaki ko iá. Fakahā ange 'oku fakahaa'ī 'e he tali ki he fehu'ī ko 'ení pe 'oku nau poupou'ī 'a e palōfitá 'ī he fo'ī hikinimá 'ata-atā pē pe 'oku nau poupou'ī mo'oni ia 'o hangē ko e fuakava kuo nau fakahokó.

- Tā 'a e fakatātā ko 'ení 'ī he palakipoé, pea fehu'ī ki ho'ō fānau akó pe 'okú ne fakafongā'ī atu 'a e mo'oni. ('Oua na'a tuku ke hanga 'e he fānau ako ne 'ikai lelei 'enu a'usia e tafa'aki ko 'ení, 'o tohoaki'ī ho'ō tokangá mei he kaveingá.)

“'Oku tau fa'a ma'u 'ī he Siasí ha falukunga kakai 'e ua: ko e kau langa haké mo e kau lāungá. Tuku mu'a ke takitaha fehu'ī loto pē kiate ia 'o pehē: 'Ko e fa'ahinga fē 'oku ou kau ki ai?' (David O. McKay, *Improvement Era*, Mar. 1969, p. 3.)

Ko e hā 'a e faikehekehe 'o ha taha 'okú ne langa hake ha me'a pea mo ha taha 'oku lāunga? Fakakaukau angé ki he ta'epau 'o ha taha 'okú ne tala 'okú ne muimui ki

he palōfitá ka he 'ikai ke ne pou pou'í pe muimui ia ki he kau taki 'o 'ene kōlomú, pīsope pe palesitēni siteikí. (Vakai ki he lea 'a 'Eletā Poiti K. Peekā 'i he kongā 10-4 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó.)

- Tohi'í 'a e ngaahi me'a ko 'eni 'i he palakipoé 'o hangē pē ko ha 'ulu'í tohi kinautolu 'o ha nusipepa:

Fakaanga'í 'a e Palesitēni 'o e
Siasí 'e ha Tangata Poto Siasí
Fakafepaki'í 'e he Kāingalotú 'i ha
Fakataha 'a e Ngaahi Tu'utu'uni 'o e Siasí
Tukuaki'í 'e ha Mēmipa 'o e Siasí ha Pīsope
'i he Tohi ki he 'Ētítá 'o ha Nusipepa
Fakamatala'í 'e ha Tokotaha Māmonga 'a 'Ene
Ta'efiemālié, 'i ha Faka'eke'eke Fakaletio

Fehu'í ange ki he fānau akó pe ko e fē nai e fakangatangata totonu 'i he vaha'a 'o e tau'atāina ke leá pea mo e hē mei he mo'oní 'i he Siasí. Mou alea'í 'a e ngaahi lea na'e fai 'e 'Eletā Siasia Q. Kēnoni pea mo Palesitēni Siosefa Filitingi Sāmita 'i he kongā 10-5 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó. Fakatahu ki he lea 'a 'Eletā Kēnoni, ko e hā ha me'a 'oku totonu ke tokanga ki ai ha taha 'oku 'ikai faitatau mo e kau ma'u mafai 'o e Siasí? Fakatahu ki he lea 'a Hālohi B. Lií, (vakai ki he kongā 10-6 'i he tohi lēsoni 'a e fānau akó), ko e hā 'a e sivi 'oku lolotonga foua 'e he kāingalotu 'o e Siasí? Ko e hā ha founa 'oku uesia pe tokoni ai 'a e sivi ko iá ki he hē-mei he-mo'oní 'i he Siasí?

Ko e Ngaahi Nunu'a 'o e Muimui pe Fakafisinga'i 'o e Kau Palōfitá

Vahe 11

Kaveinga Ako'i

'E hanga ma'u pē 'e he muimui ki he palōfita 'a e 'Eiki, 'o tatakī kitautolu ki he tupulaki fakalaumālié mo e fiefiá, kae hanga 'e hono fakafisinga'i kinautolú 'o tatakī kitautolu ki he hē-mei he-mo'oni pea mo e mamahí.

Ngaahi Sīpingá

- A. 'Oku hanga 'e he ni'ihī 'oku vaivai fakalaumālié 'o fakafisinga'i 'a e kau palōfitá.
- E. 'Oku fakatupu houhau ki he 'Otuá 'a e ni'ihī 'oku nau lea 'o fakafepaki'i 'a e kau taki 'o e Siasí, pea 'oku mole meiate kinautolu 'a Hono laumālié.
- F. Ko kinautolu 'oku muimui mo talangofua ki he fale'i 'a e palōfitá, te nau ma'u 'a e fakapale 'o e palōfitá (vakai, Mātiu 10:41).

Ngaahi Fokotu'u Ki Hono Ako'i

- 'Oange 'a e ngaahi fakamo'oni fakafolofola ko 'eni pea ke fehu'i ange ki he fānau akó pe ko e hā 'a e pō-poaki 'oku ma'u 'iate kinautolú: Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 1:38; Sione 13:20; Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 99:2-4; Mātiu 10:40; Luke 10:16; Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 84:36-37.
- Mou alea'i 'a e fo'i mo'oni ko ia he 'ikai ke ke lava 'o tala 'okú ke muimui ki he Fakamo'uí, kae lolotonga ko iá 'okú ke fakafisinga'i 'a 'ene kau palōfitá. Ko e ni'ihī ko ia 'oku nau 'ofa mo tali mo'oni 'a e 'Eiki, te nau fakalāngilangi'i foki mo muimui ki he'ene kau palōfitá. Fakamamafa'i ange 'a hono mamafa 'o e muimui ki he palōfitá, 'aki hano lau 'o e palakalafi 'uluaki 'o e lea 'a Palesitēni 'Eselā Tafu Penisoni 'i he kongā 11-2 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó. 'E lava foki ke ke fakaaonga'i 'a e lea ko 'eni 'a Sione Teilá: "He 'ikai ke ke tala 'okú ke talangofua ki he fono 'o e 'Otuá, kae fakafisinga'i 'a e lea mo e fale'i 'a 'ene kau tamaio'eikí" ('i he *Journal of Discourses*, 7:325; vakai foki ki he kongā 11-2 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó).
- Fehu'i ange ki he fānau akó pe ko e fē taimi fakamuimuitaha ne nau fanongo ai ki hono fakaaonga'i pe tukuhifo 'e ha taha ha takimu'a 'o e Siasí. Kole ange ke nau fakakaukau ki he tokotaha na'á ne fai 'a e fakaaonga'. 'Oku mālohi fēfē nai e fakamo'oni 'a e tokotaha ko iá? Ko e hā e lahi 'o e ngāue 'okú ne fai ke langa hake 'a e pule'anga 'o e 'Eiki? 'Oku ma'u nai 'e he tokotaha ko 'eni 'a e Laumālié 'o e 'Eiki pea ne feinga nai ke langakī hake 'a e ni'ihī kehē? Fehu'i ki he fānau akó pe ko e fa'ahinga kakai fē 'oku nau fakaaonga'i 'a e kau taki 'o e Siasí. Vakai ki he lea 'a Palesitēni N. 'Eletoni Tena 'i he

kongā 11-1 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó. Mou alea'i e ongo 'oku ma'u 'e he 'Eiki 'o fekau'aki mo e fa'ahinga fakaaonga peheé (vakai ki he lea 'a Siasioi Q. Kēnoni 'i he kongā 11-2 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó). Ko e hā 'a e tali 'oku fai 'e he Laumālié Mā'oni'oni kiate kinautolu 'oku nau fakaaonga'i e kau taki 'o e Siasí? Ko e hā 'a e me'a 'e iku ki ai 'a kinautolu kotoa pē 'oku nau tanumaki e laumālié fakaaonga? Lau 'a e lea na'e fai 'e he Palōfita ko Siosefa Sāmítá 'i he kongā 11-3 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó, pea mou alea'i ha ngaahi lea mahuinga 'a e Kau Takí 'i he kongā 11-2 mo e 11-3 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó, 'oku fekau'aki mo e me'a ni.

- Fai ange 'a e fakamatala ko 'eni na'e fai 'e 'Eletā 'Eselā Tafu Penisoni 'o fekau'aki mo Pilikihami 'Iongí:

'''Oku fakamatala 'a e talanoá 'o fekau'aki mo Pilikihami 'Iongí, lolotonga ha'ane fakauli mai ha me'alele 'i ha loto kolo, na'á ne mamata atu ki ha tangata 'oku langa hano fale, pea ne fakahā ange kiate ia ke liunga ua 'a e matolu 'o e holisí. 'I hono tali ko ia 'e he tangatá ko Palesitēni 'Iongí ko ha palōfitá, ko ia na'á ne liliu ai 'ene ngaahi palani 'o liunga ua 'a e matolu 'o e holisí. 'Ikai fuoloa mei ai kuo hoko ha tāfea ki he koló, pea na'e lahi 'a e maumau ne hokó, ka na'e kei tu'u pē 'a e holisí e fale 'o e tangatá ni. Lolotonga 'ene 'ato ko ia hono falé, na'e ongona 'e he kakai 'ene hiva'i 'a e, '''Oku mau fakamālō ki he 'Afioná 'e 'Otuá, koe'uhí ko ha Palōfita!''' ('I he Conference Report, Apr. 1972, pp. 51-52; pe *Ensign*, July 1972, p. 61.)

Fehu'i ange pe ko e hā e me'a 'oku ako'i mai 'e he talanoá ni 'o fekau'aki mo e ngaahi lelei 'oku ma'u mei he muimui ki he fale'i 'a e palōfitá, neongo 'oku 'ikai ke ke 'ilo'i 'a e ngaahi 'uhinga kotoa 'oku 'oatu 'aki iá. Mou alea'i 'a e 'uhinga 'oku 'omi ai 'e he kau palōfitá ha fale'i kiate kitautolú.

- 'I he kongā 11-5 mo e 11-6 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó, 'oku 'omi ai mo ha ngaahi potu folofola ke fakahaa'i 'aki kuo tala'ofa mai 'e he 'Eiki ha iku'anga lelei mo e mo'ui ta'engatá ma'anautolu 'oku muimui ki he kau palōfitá. Fokotu'u ange ki he fānau akó ke nau ako, fakailonga'i mo fefakamo'oni'aki 'a e ngaahi potufolofola ko 'eni. Fakaaonga'i 'a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 88:33 ke mou alea'i 'a e fie ma'u ke tau ma'u 'a e ngaahi lelei 'oku foaki mai 'e he 'Eiki 'o fakafou 'i he'ene kau palōfita mo'uí. Lau ange ha ngaahi sīpinga 'o ha fale'i ne toki 'omi 'i ha ngaahi lea 'a e Palesitēni 'o e Siasí ne fai 'i ha konifelenisi ki muí ni mai. Kole ki he fānau akó ke nau fakafehoanaki 'a e ngaahi lelei 'oku ma'u 'i he muimui ki he fale'i takitaha, pea mo e ngaahi nunu'a 'o e 'ikai muimui ki he fale'i ko iá.

- Fakaaonga'i ha ngaahi me'a ne toki hoko 'a ia ne hā 'i he nusipepá, letioó pea mo e televisoné, ke fakahaa'i'aki 'a e ngaahi me'a 'oku hoha'a ki ai 'a e kakai he funga 'o e māmaní. Fakakaukau'i 'a e ongo'i mole 'o e amanakí, 'oku ma'u 'e ha kakai tokolahi 'o fekau-

'aki mo e kaha'u 'o e kakai he māmaní. Mou alea'i foki mo e hoha'a 'oku fa'a ma'u 'e he kakaí ki honau fakamo'ui fakafo'ituituí pea mo 'enau malava ko ia ke fai 'a e me'a kuo pau ke nau fai ke ma'u ai 'a e mo'ui ta'engatá. Fakamahino ange 'oku taha pē tali ki he ngaahi palopalema mo e ngaahi faingata'a 'oku fehanga-hangai mo e māmaní: "Sio tāfataha pē ki he Palesitani 'o e Siasi'" (Harold B. Lee, 'i he Conference Report, Oct. 1970, p. 153). Fakamo'oni ange 'oku mo'oni 'a e fale'i ko 'ení. Ko e founga pē 'e taha ke fakapapau'i

'aki 'etau haó mo e malú, ko ha'atau muimui ki he palōfita 'a e 'Eikí pea mo faka'aonga'i 'a e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e ongoongolelei 'o Sisū Kalaisí, 'i hono fakafou mai he palōfitá. (Kae manatu'i, 'oku 'ikai tala'ofa mai 'e he 'Eikí 'e 'i ai ha 'ata'atā mei he mamahí mo e faingata'a'ia 'i he mo'ui fakamatelié. 'Okú ne tala'ofa mai ha pou pou 'i he ngaahi 'ahí'ahí pea mo ha iku'anga fiefia 'i he mo'ui ta'engatá, kiate kinautolu kotoa pē 'e muimui kiate iá).

Ko e Taumu'a mo Hono Mahu'inga 'o e Ngaahi Konifelenisi 'a e Siasí

Vahe 12

Kaveinga Ako'í

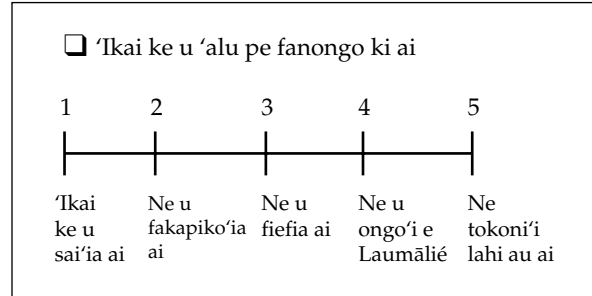
'Oku totonu ke 'ilo'i 'e he fānau akó ko e fokotu'u 'e he 'Eiki 'a e ngaahi konifelenisi 'a e Siasí ke fakamālohia 'a e Kāingalotú 'i he'enau ngaahi ngāue fakatu'asino mo fakalaumalié.

Ngaahi Sīpingá

- A. Ko e konifelenisi lahi ko ha taimi ia ke fakafanongo ai ki hono lea'aki 'e he kau palōfita mo'uí 'a e fakakaukau mo e finangalo 'o e 'Otuá.
- E. 'Oku makatu'unga 'a e mo'ui ta'engatá 'i he lelei 'o 'etau fanongo mo talangofua ki he ngaahi akonaki 'a e kau palōfita mo'uí.

Ngaahi Fokotu'u Ki Hono Ako'í

- Kole ki he kalasi ke nau tokoni atu ke mou hiki 'a e ngaahi 'uhinga 'oku fakahoko ai 'a e ngaahi konifelenisi pea mo e ngaahi me'a te nau lava 'o fai ke ma'u mei ai 'a e lelei taha te nau lava. Fakatokanga'i 'a e lea fakamuimui ne fakahoko 'e Palesitini Sipenisā W. Kimipolo 'i he kongā 12-3 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó.
- Na'e 'omai 'e 'Eletā Tēvita O. Makei ha ngaahi tefito'i taumu'a 'e fā ki hono fakahoko 'o e konifelenisi lahi (vakai ki he kongā 12-1 'i he tohi lēsoni 'a e fānau akó). Hiki 'i he palakipoé 'a e ngaahi taumu'a 'e fā ko 'enī, pea kole ki he fānau akó ke nau tokoni atu 'i hono 'oatu ha ngaahi sīpinga 'o e taumu'a takitaha.
- Tā 'a e tēpile ko 'enī 'i he palakipoé pe 'i ha milemīla 'o ha mīsini faka'ata lahi (overhead transparency) pea kole ki he fānau akó ke nau fokotu'u atu e tu'unga 'o e me'a ne nau 'ausia 'i he konifelenisi lahi fakamui-muitaha ne toki fakahokó:

Mou alea'i 'a e lea 'a 'Eletā Melioni G. Lomeni 'o fekau'aki mo e ngaahi fakakaukau 'a ha kakai kehekehe ne nau 'alu ki he konifelenisi lahi (vakai ki he kongā 12-2 'i he tohi lēsoni 'a e fānau akó).

- Alea'i mo ho'omou fānau akó 'a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 1:14. Ko e hā ha founa 'oku 'uhinga ai e potufolofola ko 'enī ki he konifelenisi lahi?
- Mou vakai'i nounou mo e fānau akó ha ngaahi konifelenisi kehekehe 'oku fakahoko pe kuo fakahoko 'i he Siasí. (Fakauooti, fakasiteiki, fakavahelahi, faka'ēlia, konifelenisi lahi). Fakamahino'i ange 'oku tatau pē 'a e taumu'a 'o e ngaahi konifelenisi kotoa ko 'enī: ke fakahaohaoa'i 'a e Kāingalotú.
- Kole ki he fānau akó ke nau fakakakato 'a e ngaahi palopalema 'e fā 'i he kongā 12-8 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó. Kole ki he fānau akó ke nau fakamatala'i ha me'a kuo nau ako mei he'enau lau e tohi lēsoni 'a e fānau akó pea mo e ngaahi potufolofola kuo nau vakai ki ai 'i he Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá.
- Fehu'i ki he fānau akó pe kuo nau 'alu tu'o taha ki ha konifelenisi lahi 'i he Tāpanekalé 'i Sōleki Siti. Mahalo 'e 'i ai ha fānau ako te nau loto fiemālie ke fakamatala'i 'a e me'a ne nau a'usiá. Na'a nau fetaulaki nai mo ha ni'ihī 'o e Kau Taki Mā'olungá? Ko e hā 'a e ongo ne nau ma'ú? Ko e hā ha liliu kuo hoko ai ki he'enau mo'uí?

Ko e Founa Hono Vakai'i mo Faka'aonga'i 'o e Ngaahi Lipooti 'o e Konifelenisi

Vahe 13

Kaveinga Ako'i

'Oku totonu ke 'ilo'i 'e he fānau akó 'e hanga 'e he'enua ako 'a e ngaahi lipooti konifelenisi 'o fakatupulaki 'enua 'ilo ki he ongoongolelei 'o Sisū Kalaisi.

Ngaahi Sipinga

- A. 'Oku 'i he ngaahi lipooti konifelenisi 'a e ngaahi akonaki 'a e kau palōfita mo'ui.
- E. 'Oku hoko 'a e ngaahi lipooti konifelenisi ko ha fakahinohino ki he kāingalotu 'o e Siasí.

Ngaahi Fokotu'u Ki Hono Ako'i

■ Lau 'a e lea ko 'eni na'e fai 'e 'Eletā Hāloti B. Lií: "'I he foki atu ki 'api 'a e Kāingalotú mei he konifelenisi ko 'eni, 'e lelei kapau te nau fakakaukau'i fakamātoato 'a hono mahu'inga ke nau 'ave mo kinautolu ha lipooti 'o e konifelenisi pea tuku ke hoko ia ko ha fakahinohino ki he'enua leá mo e tō'ongá lolotonga e mähina 'e ono ka hoko maí" ('i he Conference Report, Apr. 1946, p. 68).

Fakamanatu ki he fānau akó 'a e lea na'e fai 'e 'Eletā Sipenisā W. Kimipoló: "'E lava pē ke hoko ko ha me'a noa'ia—fakamole taimi, fakamole ivi mo e fakamole pa'anga—kapau he 'ikai ke tau *talangofua mo muimui* ki he ngaahi pōpoaki ['o e konifelenisi]" (*In the World but Not of It*, Brigham Young University Speeches of the Year [Provo, 14 May 1968], p. 2). Ko e mahu'inga 'o e konifelenisi, 'oku hā ia he founa 'okú ne liliu ai e mo'ui 'a e kakaí. Fakamahino ange kapau 'oku fie faka'aonga'i 'e he kakaí 'a e pōpoaki konifelenisi ke hoko ha fakahinohino kiate kinautolu, kuo pau ke nau ako, fakalaulauloto mo lotua 'a e ngaahi lea konifelenisi.

Vakai ki he me'a na'e toe fakamatala'i 'e Palesiteni Hāloti B. Lií 'i he talateu ki he vahe 13 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó. Fakamamafa'i anga pea mou alea'i 'a e lea na'e fai 'e Palesiteni J. Lūpeni Kalake ko e Sí'i, 'a ia na'e toe fakamatala'i 'e Palesiteni Lií.

■ 'Oku 'i ai ha ngaahi fokotu'u ki hono ako 'o e ngaahi konifelenisi lipōfi, 'oku 'oatu 'i he kongā 13-4 'o e tohi lēsoni 'a e fānau akó. Mou fakamanatu pea mou alea'i 'a e ngaahi fakakaukau ai 'aki hano faka'aonga'i ha ngaahi sipinga.

■ 'Oku hanga 'e he hingoa 'o e kalasi ko 'eni 'a ia ko e, Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palōfita Mo'ui, 'o fakamahino'i mai 'a e taumu'a 'o e kalasi. Hangē ko ia 'oku fakahaa'i mai 'i he tohi fakahinohino ko 'eni 'a e fāiakó, ko e kongā lahi 'o e kalasi ni 'oku totonu ke tokanga tāfataha ia ki hono ako 'o e ngaahi akonaki 'a e kau palōfita mo'ui.

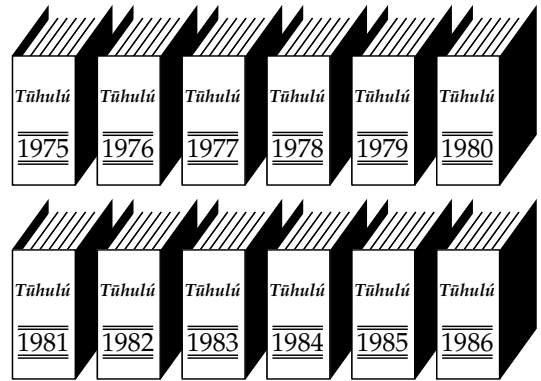
'Oku 'oatu heni ha ngaahi sipinga 'o e founa 'e lava ke fakahoko 'aki 'eni:

1. Hulu'i ha ngaahi filimi vitiō 'o e ngaahi lea konifelenisi pea mou toki alea'i 'a e pōpoaki 'oku 'omi ai. 'Oku lahi ha ngaahi lea 'e lava ke mou alea'i lolotonga 'a e fa'ahita'u ako ko 'eni.
2. Vahe ki ha toko taha pe toko ua 'o e fānau akó ke na ako 'a e ngaahi lea konifelenisi fakamuimui ne toki fai 'e he kau mēmipa 'o e Kau Palesiteni 'Uluaki mo e Kōlomu 'o e Toko Hongofulu Mā Uá. Tuku ha taimi 'i he kalasi ki he tokotaha ako takitaha ke ne lipooti mai ai 'a e ngaahi akonaki na'e hā ngali mahu'inga taha kiate kinautolu.
3. Kole ki he fānau akó ke nau ako 'a e lipooti konifelenisi fakamuimuitahá pea nau fakamatala'i 'a e ngaahi lea ne fai 'e he Kau Palesiteni 'Uluaki mo e Kōlomu 'o e Toko Hongofulu Mā Uá.
4. Vahe ki he fānau akó ke nau ako 'a e lipooti konifelenisi fakamuimuitahá pea nau fekumi ke ma'u hake ai 'a e ngaahi kaveinga pe ngaahi tefito ne lahi taha 'a e lea ki ai. Mou alea'i 'i he kalasi 'a e ngaahi akonaki fekau'aki mo e ngaahi tefito ko 'eni pea mo e 'uhinga 'oku nau mahu'inga ai he taimi ní.
5. Teuteu'i ha lisi 'o e ngaahi tefito 'oku lolotonga fai ki ai ha tokangá, pea vahe ki ha ní'ihī fakafo'ituitui pe fakakulupu ke nau fekumi 'i he ngaahi lea 'a e kau palōfita mo'ui ke ma'u mei ai 'enua ngaahi akonaki fekau'aki mo e ngaahi tefito ko 'eni.
6. Fili ha ngaahi lea mahu'inga 'a e kau palōfita mo'ui pea ke fakataha'i kinautolu 'o teuteu'i ha kí'i tohi 'o e ngaahi lea ko iá ma'á e fānau ako takitaha. Vahe ange ke nau lau 'a e ngaahi leá pea ke ha'u ki he kalasi kuó ke mateuteu mai ke alea'i kinautolu.
7. Kole ki he fānau akó ke nau fokotu'u atu ha ngaahi tefito 'oku nau mahu'inga'ia ai. Fili 'a e ngaahi tefito 'e lahi taha 'enua fili atú pea vahe ki ha ní'ihī fakafo'ituitui pe fakakulupu ke nau fakatotolo 'i he ngaahi akonaki 'a e kau palōfita mo'ui ke ma'u mei ai ha ngaahi fakamatala fekau'aki mo e ngaahi tefito ko iá pea ke nau lipooti ki he kalasi 'a e me'a ne nau ma'ú.
8. Tuku ha miniti 'e nima pe hongofulu 'i he kamata'anga 'o e kalasi taki taha ke lau mo faka'ilonga'i ai 'e he fānau akó ha lea makehe 'i he'enua tatau 'o e *Liahoná*. Mou alea'i 'a 'enua ngaahi fakakaukau mo 'enua ngaahi fehu'i 'i he toenga taimi 'o e kalasi ko 'eni. Fehu'i ki he fānau akó pe ko e hā nai hono 'uhinga 'oku mahu'inga ai kiate kinautolu 'a e pōpoaki takitaha.
9. Tokoni ke mou toe fakamanatu mo e fānau akó ha ní'ihī 'o e ngaahi akonaki 'a e palōfita mo'ui taki-

taha 'aki ha'o tufa ange kiate kinautolu ha pepa 'oku hiki ai ha ngaahi fakamatala ne to'o mei he ngaahi lea fakamuimitaha ne fakahokó pe ko ha'o teuteu'i ha filimi vitió 'o ha lea ne fai 'e he palófitá mo'ui taki taha. 'E lava ke vahe ki he fānau akó ke nau vakai'i pea nau filifili ha ngaahi kupu'i lea mei he ngaahi lea ko iá. 'E lava ke taípe'i 'a e ngaahi kupu'i lea kuo filifilí pea paaki 'o tufaki ki he toenga 'o e kalasí.

10. Mou alea'i 'i he kalasí 'a e ngaahi lea konifelenisí pea kole ki he fānau akó ke nau fakamahino'i atu ha ngaahi fakamatala mahu'inga, ngaahi fakama'ala'ala fakatokāteline, ngaahi fakamatala fekau'aki mo ha ngaahi me'a 'oku lolotonga hoko, ngaahi fanongonongo faka-Siasi pea mo ha ngaahi fakamatala fakakikite.
11. Kole ki he fānau akó ke nau fekumi 'i he ngaahi lipooti konifelenisi fakamuimitahá ke ma'u hake ai ha ngaahi talanoa 'okú ne ako'i ha ngaahi tefito'i mo'oni 'o e ongoongolelei pea teuteu'i ha failé 'o fakatatau mo e ngaahi tefitó pe fakahokohoko fakamotu'alea 'a e ngaahi talanoa ko iá.
12. Vahe ki he fānau akó ke nau fakafanongo ki he ngaahi fakataha'anga 'o e konifelenisi lahí pea nau hiki 'a e ngaahi me'a ko ia 'oku nau mahu'inga'ia taha aí. Tuku ke nau fakamatala'i ki he kalasí 'a e me'a kuo nau akó pea mo e ongo ne nau ma'ú.
13. Tuku ki he fānau akó ke nau fili ha tefito 'oku nau mahu'inga'ia ai. Vahe ange ke nau ako 'a e ngaahi akonaki 'a e kau palófitá mo'uí 'o fekau'aki mo e tefito ko iá pea nau teuteu'i ha ki'i fakamatala nou-nou 'o e ngaahi ola 'o 'enau fekumí.

14. Vahe ki he fānau akó ke nau vakavakai'i lelei ha ngaahi lea konifelenisi ne toki fai ki muí ni. 'Ai ke nau vakai'i mo fakafuofua'i 'a e ngaahi tefito'i fakakaukaú, faka'aonga'i 'o e folofolá, me'a 'oku kole 'e he tokotaha leá ki he Kāingalotú ke nau faí pea mo e founga ne tokoni ai ia ki he anga 'o 'enau fakakaukau atu ki he kaveinga ko iá, mo e alá me'a pehē.
15. Teuteu'i ha failé 'o e ngaahi makasini fakavaha'a-pule'anga (Liahona) 'a e Siasi ke faka'aonga'i 'i loki-ako. Fakahingoa mahino 'a e makasini takitaha ke 'asi ai 'a e māhiná mo e ta'ú, pea fakafikefika fakahokohoko kinautolu ke faingofua hono kumi haké pea toe fakafoki kinautolu ki honau feitu'u totonu 'i he failé (vakai ki he fakatātā ko 'ení).

'E 'aonga foki ke faka'aonga'i 'i he lokiakó ha ngaahi tatau ki muí ni 'o e *Liahoná* 'oku 'asi ai 'a e lipooti konifelenisi.

SIASI 'O
SĪSŪ KALAI SI
'O E KAU MĀ'ONT'ONI
'I HE NGA'HI 'AHO
KIMUI NĪ

